Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
İlâhiyat Fakültesi Dergisi
The University of Kahramanmaraş Sütçü Imam
Review of The Faculty of Theology
ISSN-1304-4524 e-ISSN-2651-2637

Mahmûd Sâmî el-Bârûdî'nin Şiirinde Özlem

The Nostalgia in the Poetry of Maḥmūd Sāmī al-Bārūdī

Yazar / Author

Yakup GÖÇEMEN

Dr. Öğr. Üyesi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Temel İslam Bilimleri, Kilis/TÜRKİYE
yakupgocemen@kilis.edu.tr
https://orcid.org/0000-0003-2778-1401

Makale Türü/ Article Types: Araştırma Makalesi /Research Article
Makale Geliş Tarihi / Date of Receipt: 13/07/2020
Makale Kabul Tarihi / Date of Acceptance: 23/11/2020
Makale Yayın Tarihi: 31/12/2020
Yayın Sezonu/Pub Date Season: Aralık / December
Yıl/Year: 18 **Sayı/Issue:** 36 **Sayfa /Page:** 167-202
Atıf/Citation: Göçemen, Yakup. "Mahmûd Sâmî el-Bârûdî'nin Şiirinde Özlem". *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 36 (Aralık 2020), 167-202 https://doi.org/10.35209/ksuifd.768687
● *Bu makale iThenticate programında taranmış ve intihal içermediği tespit edilmiştir.*

KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi
36 (Aralık 2020): 167-202

Mahmûd Sâmî el-Bârûdî'nin Şiirinde Özlem

Öz

Bu çalışma, pek çok Arap edebiyatı eleştirmeninin Modern Mısır şiirinin öncüsü kabul ettiği Mahmûd Sâmî el-Bârûdî'nin şiirlerinde özlem konusunu ele almaktadır. Şiire karşı duyduğu özel ilgi ve doğal yeteneğe sahip olan el-Bârûdî, Abbâsî dönemi şairlerinin üslûplarını taklit etmiştir. Abbâsîlerden sonraki süreçte zayıflamaya yüz tutan Arap şiirinin şekil ve içerik bakımından yenilenmesi gerektiğini savunmuştur. Eski anlayıştan farklı olarak, şiirde edebî sanatlardan ziyade anlamı öne çıkaran ve toplumun duygu, düşünce ve sorunlarını konu edinen şiirler üreten Neo-Klasik akımı başlatmıştır. Şair kişiliğinin yanı sıra bir asker olduğu için "kalem ve kılıcın efendisi" lakabıyla anılan el-Bârûdî, 'Urâbî isyanına katıldığı için Hidiv Tevfîk tarafından 1882 yılında Seylan'a sürgüne gönderilmiştir. Tasvir, gazel, hamâset, medîh, mersiye, zühd ve hikmet gibi türlerde şiirler kaleme alan şairin en etkili eserleri, vatanı ve sevdiklerinden uzaklarda 17 yıl geçirdiği sürgünde söylediği özlem yüklü şiirleridir. Özlem, el-Bârûdî'nin vatanı, ailesi, dostları, geçmişi ve sevgiliye duyduğu hasreti tüm içtenliğiyle mısralara döktüğü şiirlerde yoğun bir biçimde hissedilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Arap Dili Belâğatı, Şiir, Neo-Klasik, el-Bârûdî, Özlem.

The Nostalgia in the Poetry of Maḥmūd Sāmī al-Bārūdī

Abstract

This study discusses the subject of nostalgia in the poem of Maḥmūd Sāmī al-Bārūdī, who is considered as the pioneer of modern Egyptian poetry by many critics of Arabic literature. Al-Bārūdī, who had a special interest and a natural talent for the poem, imitated the styles of the ʿAbbāsid period poets. He argued that Arabic poetry which began to weaken after the period of ʿAbbāsids, had to be renewed in terms of form and content. Different from the old understanding, he initiated the neoclassical mo-

vement in the poem, prioritising the meaning rather than literary arts in the poem and generating the poems subjecting emotions, thoughts and problems of the society. Al-Bārūdī, who was called "the master of pen and sword" as he was a soldier in addition to being a poet, was exiled to Ceylon (now Sri Lanka) in 1882 by Hidiv Tevfîk since he participated in the ʿUrābī revolt. Amongst different types of poems written by the poet such as depiction, ghazal, heroism, glory, elegy, asceticism and aphorism, his most important works are the nostalgic poems written during his 17 years of exile away from his homeland and beloved ones. The nostalgia is felt intensively in his poems in which al- Bārūdī wrote his longing for his country, family, friends, past and beloved.

Keywords: Arabic language rhetoric, poem, neoclassical, al-Bārūdī, nostalgia.

Giriş

Arap şiiri, tarih boyunca Arapların yaşadıkları sosyal ve siyasal gelişmelere paralel olarak güç, özgünlük ve popülarite bakımından inişli çıkışlı grafik çizdiği pek çok dönemden geçmiştir. Abbâsîlerden sonraki dönemlerde adeta bir çöküş yaşayan Arap şiirinde, XIX. yüzyılın üçüncü çeyreğinde yetişen bir grup edebiyatçı, şair, yazar ve fikir adamının gayretleri ve önceki yüzyılda yaşanan bazı siyasal gelişmelerin etkisiyle bir uyanış ve yenilenme hareketi başlamıştır. Bu anlamda Arap edebiyatında çağdaşlaşma sürecini inceleyen Arap edebiyat tarihçileri, Doğu ve Batı kültürleri arasındaki ilişki ve etkileşim alanlarını artırması nedeniyle 1798 yılında Napolyon'un Mısır'a gerçekleştirdiği seferi, çağdaşlaşma döneminin başlangıç noktası olarak görmüşlerdir.[1] Bu seferin askerî güce ek olarak, fikir, ilim, teknik, sanat ve kültür alanlarında altyapı ve teknik donanıma sahip yetişmiş bireyleri içermesi, işgal hareketinin

[1] Ömer Dekkâk, *el-İtticâhu'l-Kavmî fi'ş-Şi'ri'l-'Arabiyyi'l-Hadîs* (Halep: Mektebetu Dâri'ş-Şark, 1963), 15; İbrâhîm es-Seʿâfîn, *Medresetu'l-İhyâ ve't-Turâs: Dirâse fî Eseri'ş-Şi'ri'l-'Arabiyyi'l-Kadîm 'Alâ Medreseti'l-İhyâi fî Mısr* (Beyrut: Dâru'l-Endulus, 1981), 40; Muhammed ʿAbdulmunʿim Hafâcî, *Dirâsât fi'l-Edebi'l-'Arabiyyi'l-Hadîs ve Medârisih* (Beyrût: Dâru'l-Cîl, 1992), 39.

hayatın tüm alanlarını etkisi altına alınmasına sebep olmuştur. Seferle birlikte hareket eden Fransız bilim adamları, Mısır'ın farklı yönlerini inceleyecek bilim akademisi, araştırma merkezleri, rasathaneler, kimya laboratuvarları, matbaalar, kâğıt fabrikaları, modern okullar, kültür merkezleri, yayın organları vb. pek çok kurum ve kuruluş inşa etmişlerdir. Kavalalı Mehmed Ali Paşa döneminde (1805-1848) Batı'ya, reformist düşünceler ve milliyetçi akımlardan etkilenerek dönen öğrenci ve bilim heyetlerinin gönderilmesi, modern kültürle fiili teması sağlarken, yenilenme sürecinin derinlik kazanmasına katkı sunmuştur.[2] Bu süreçte Arap edebiyatı da Mısır'ı her yönüyle etkisi altına alan bu komple değişim hareketinden etkilenerek, hızlı bir yenilenme ve modernleşme eğilimi içine girmiştir. Bu bağlamda modern Arap şiirinde Batı'nın tesiriyle özgür şiir, mensûr şiir, nesir kasidesi gibi yeni anlayışları savunan Dîvân Topluluğu, Apollo Ekolü, Mehcer Ekolü gibi gruplar kurulmuştur. Bunun yanı sıra, klasik dönemin eşsiz şiirlerini şekil ve üslup yönüyle taklit ettiği için muhafazakâr görünen, ancak içerik ve tema bakımından çağdaş toplumsal sorunları ele aldığı için modern bir görüntü sergileyen Mahmûd Sâmî el-Bârûdî'nin öncülük ettiği İhyâ ve Ba's Ekolü (Neo-Klasik Akım) ortaya çıkmıştır.[3] Edebiyat eğitimi almamasına rağmen edebî yönünü geliştiren şair, aile geleneğine uygun olarak askerî eğitim alarak orduya katılmıştır. Hidiv Tevfik yönetimine karşı başlatılan 'Urâbî isyanına katılması nedeniyle Seylân'a sürgüne gönderilmesi, şairin hayatındaki en derin kırılma noktası olmuştur. Sürgünde geçirdiği 17 yıllık zaman boyunca, elinden alınan özgürlüğü ve geçmiş hayatındaki herşeye duyduğu ağır özlem, ruhunu tam anlamıyla esir almıştır. Bu çalışmada, el-Bârûdî'nin şiirlerinde özlem konusu ve bu özlemi tetikleyen etkenler

[2] Ahmed Heykel, *Tetavvuru'l-Edebi'l-Hadîs fî Mısr: Min Evâili'l-Karni't-Tâsi'a 'Aşere ilâ Kiyâmi'l-Harbi'l-Kubrâ es-Sâniye* (Kâhire: Dâru'l-Ma'ârif, 1994), 25-27.

[3] Âmâl Mûsâ vd., *Min Şu'arâi'l-İhyâ: Ahmed Şevkî, Ma'rûf er-Rusâfî, Muhammed eş-Şâzelî Haznedâr* (Tûnus: el-Munazzamatu'l-'Arabiyyetu li't-Terbiye ve's-Sekâfe ve'l-'Ulûm el-Âleskû, ts.), 11-12; Nasuhi Ünal Karaarslan, "Şair", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/301.

ayrıntılı bir şekilde incelenmektedir. Şairin daha iyi anlaşılmasına katkı sunacağı kanaatiyle çalışmada, şairin hayatından kesitler, şiir anlayışı ve şair kişiliğine dair bilgiler sunulacaktır.

1. Şairin Hayatı

1.1. Nesebi, Çocukluğu ve Eğitim Hayatı

Modern Mısır edebiyatının XIX. yüzyılda yetiştirdiği en önemli isimlerden biri olan el-Bârûdî'nin soyu, Memlûklular'a dayanmaktadır. "el-Bârûdî" nisbesi, Mısır'daki el-Buhayra şehrinde yer alan Îtâyu'l-Bârûd beldesinden gelmektedir. Eski dönemlerde dedelerinden Emîr Murâd Yûsuf Çavuş'un bu beldenin mültezimi[4] olması nedeniyle, dönemin teâmüllerine uygun olarak buraya nisbet edildiği ve soyundan gelenlerin de aynı nisbeti kullandığı aktarılmaktadır.[5] Dönemin Mısır ordusunda bir topçu subayı olan Babası Hasan Hüsnî Abdullâh el-Bârûdî ise, Kavalalı döneminde Sudan'ın kuzeyindeki Dungulâ ve Berber bölgelerinin idarî sorumlusu olarak görevlendirilmiştir.[6] el-Bârûdî, Çerkez kökenli anne ve babadan oluşan varlıklı bir ailenin çocuğu olarak Kâhire'de dünyaya gelmiştir. Doğum tarihine dair 1838,[7] 1839, 1840[8] gibi tarihlere rastlanmakla birlikte, yaygın kanaat 1839 yılının Ekim ayında doğmuş olmasıdır.[9] Yedi yaşına geldiğinde babası vefat etmiş, sorumluluğunu üstlenen

---

[4] "Mültezim" kelimesi hakkında daha geniş bilgi için bkz.: Mehmet Genç, "İltizâm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/154-158.

[5] Zekî Muhammed Mucâhid, *el-A'lâmu'ş-Şarkiyye fi'l-Mie er-Râbi'a 'Aşrate Hicriyye* (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1994), 1/166; Mahmûd Sâmî el-Bârûdî, *Dîvânu'l-Bârûdî*, thk. 'Alî el-Cârim, Muhammed Şefîk Ma'rûf (Beyrût: Dâru'l-'Avde, 1998), 6.

[6] Edhem Âl Cundî, *A'lâmu'l-Edeb ve'l-Fenn* (Şam: Matba'atu'l-İttihâd, 1958), 2: 434; Corcî Zeydân, *Terâcim Meşâhîri'ş-Şark fi'l-Karni't-Tâsi'a 'Aşara* (Kâhire: Muessesetu Hindâvî li't-Ta'lîm ve's-Sekâfe, 2011), 2/379; Sa'd Mihâîl, *Âdâbu'l-'Asr fî Şu'arâi'ş-Şâm ve'l-'Irâk ve Mısr* (Kâhire: Matba'atu'l-'İmrân, ts.), 216; Şevkî Dayf, *el-Edebu'l-Arabiyyu'l-Muâsır fî Mısr*, (Kâhire: Dâru'l-Maârif, 1961), 83.

[7] Ömer ed-Desûkî, *Mahmûd Sâmî el-Bârûdî* (Kâhire: Dâru'l-Maârif, 1953), 22; Hannâ el-Fâhûrî, *el-Câmi' fî Târîhi'l-Edebi'l-'Arabî el-Edebu'l-Hadîs* (Beyrût: Dâru'l-Cîl, 1986), 125; Tâhâ Huseyn, *Taklîd ve Tecdîd* (Birleşik Krallık: Muessesetu Hindâvî, 2017), 44.

[8] Zeydân, *Terâcim Meşâhîri'ş-Şark*, 2/380.

[9] Âl Cundî, *A'lâmu'l-Edeb ve'l-Fenn*, 2/434; Mucâhid, *el-A'lâmu'ş-Şarkiyye*, 1/166.

annesi ve akrabalarının himayesinde büyümüştür. Varlıklı bir aile olarak sahip oldukları maddî imkânlar, kendi evinde özel hocalar gözetiminde Kur'ân, dil bilimleri, akâid, ahlâk, tarih, coğrafya, fen ilimleri, Türkçe ve hat sanatı gibi dersleri içeren çok yönlü bir eğitim almasını sağlamıştır. Aynı zamanda bu eğitim, el-Bârûdî'yi askerî okula giriş sınavına hazırlamıştır.[10] el-Bârûdî, 1851 yılında 12 yaşındayken girdiği askerî okuldan, dört yıl süren eğitim sonunda 1855 yılında "başçavuş" rütbesiyle mezun olmuştur. Ancak izlediği politikalarla ülke idaresinde oldukça kötü bir yönetim sergileyen Sa'îd Paşa'nın, İstanbul yönetimini hoşnut etmek için orduyu feshederek dağıtması, mezuniyet sonrası el-Bârûdî'nin işsiz kalmasına yol açmıştır.[11] Şair, büyük hayallerle girdiği askerî okuldan, geleceğe dair planları dağılmış bir şekilde ayrılmıştır.

1.2. Eğitim Sonrası Hayatı

Ataları gibi büyük bir savaşçı olarak hayallerini gerçekleştirmeyi arzulayan el-Bârûdî, ordunun feshedilmesiyle belirsizliklerle dolu bir hayata başlamıştır. Ancak şair, olumsuz gibi görünen bu durumu fırsata çevirmeye çalışarak, geçmişten bu yana ilgi duyduğu Arap şiirine yönelmiştir. Böylece gerçek savaş meydanlarında yaşayamadığı hayallerini, şiirlerle betimlenmiş savaş alanlarında aramaya başlamıştır.[12] Klasik dönem Arap şiirine yoğunlaşan el-Bârûdî, okuduğu ve ezberlediği divanlardan zihninde kalan anlamlarla sahip olduğu doğal şiir yeteneğini güçlendirmiştir. Şiire olan tutkusu artan şair, Arap şiirinin sembol isimlerini taklit ederek şiir denemelerine başlamıştır. Ne var ki aristokrat tabakadan olması nedeniyle, şiirle uğraşması ve şiir söylemesi hoş karşılanmamıştır. Zira o dönemde şiir, avamın ilgilendiği bir uğraş olarak görülmüştür. Kendisinden önce İmruu'l-Kays (y.ö. 540), Abdullâh b. el-

[10] Alî el-Hadîdî, *Mahmûd Sâmî el-Bârûdî: Şâ'iru'n-Nahda* (Kâhire: Mektebetu'l-Anclû el-Mısriyye, 1969), 52.
[11] Hadîdî, *Mahmûd Sâmî el-Bârûdî*, 58; Mucâhid, *el-A'lâmu'ş-Şarkiyye*, 1/166; Dayf*, el-Edebu'l-Arabiyyu'l-Muâsır*, 84; ed-Desûkî, *Mahmûd Sâmî el-Bârûdî*, 22.
[12] Dayf*, el-Edebu'l-Arabiyyu'l-Muâsır*, 84.

Mu'tez (ö. 296/908) ve Ebû Firâs el-Hamdânî (ö. 357/968) gibi nice emir, halife ve hanedan mensubunun şiirle iç içe olduklarını düşünerek, kendisine yöneltilen eleştirilere kulak asmamıştır.[13] Buna rağmen yaşadığı çevrenin edebî anlamda beklentilerini karşılamaktan uzak olduğu kanaatine varmış ve yeni kültürel ufuklara açılmak ümidiyle 1857 yılında İstanbul'a gitmeye karar vermiştir. Kaynaklarda, İstanbul'a vardıktan sonra Hâriciye Nâzırlığı'nda, genel sekreterlik kalem işlerinde görev aldığı veya bir stajyer olarak çalıştığı yönünde bilgiler bulunmaktadır. Şair, İstanbul'da geçirdiği altı yıllık zaman zarfında Türkçe ve Farsçasını ilerletme ve bu dillerin edebiyatlarıyla tanışarak şiirlerinden örnekler ezberleme imkânlarına sahip olmuştur.[14] Ancak el-Bârûdî'nin bu seyahatteki asıl kazancının, İstanbul kütüphanelerinde bulunan Câhiliye ve İslâmî dönem Arap şiiri kaynaklarından faydalanma şansını yakalaması olduğu ifade edilebilir.[15] el-Bârûdî İstanbul'dayken, 1863 yılında kendisini valiliğe atadığı için Osmanlı padişahı Sultan Abdülaziz'e şükran ve bağlılıklarını iletmeye gelen Mısır'ın yeni valisi olan Hidiv İsmâîl Paşa'yla tanışmıştır. Aslında bu tanışmanın, Hidiv İsmâîl'e İstanbul'da kaldığı süre boyunca refakat edecek onur heyetinde yer alması için Hâriciye Nâzırlığı tarafından bir görevlendirme olduğu bilgisi bulunmaktadır.[16] Görünen o ki şair, bunu bir fırsat olarak değerlendirmiştir. Fırsatı iyi kullanan şair, Hidiv İsmâîl'in yakın ilgisi ve güvenini kazanmıştır. Hidiv İsmâîl, şairi maiyetine dâhil etmiş ve Mısır'a dönerken de beraberinde götürmüştür. Böylece şair, yaklaşık yedi yıl önce hayatına yön verecek yeni ufuklar arayışıyla geldiği İstanbul'dan, valinin maiyetinde yer alan gözde bir subay olarak geri dönmüştür.[17] Şairin İstanbul'da geçirdiği, hayatının 1857-1863

[13] Bârûdî, *Dîvân*, 9; ed-Desûkî, *Mahmûd Sâmî el-Bârûdî*, 23.
[14] Hadîdî, *Mahmûd Sâmî el-Bârûdî*, 78; Nevzat Hafız Yanık, *Mahmûd Sâmî Paşa el-Bârûdî Hayatı, Edebî Kişiliği ve Eserleri* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1991), 48; Kemal Tuzcu, "Mısırlı Neo-Klasik Şairler", *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi* 2/5 (2002), 110.
[15] Dayf, *el-Edebu'l-Arabiyyu'l-Muâsır*, 84.
[16] Hadîdî, *Mahmûd Sâmî el-Bârûdî*, 83.
[17] Bârûdî, *Dîvân*, 10; ed-Desûkî, *Mahmûd Sâmî el-Bârûdî*, 23.

yıllarını kapsayan dönem hakkındaki bilgiler bunlardan ibarettir.

1.3. Askerî ve Siyasî Hayatı

el-Bârûdî, 24 yaşında hayallerini gerçekleştirme şansı yakalayan genç bir subay olarak Mısır'a dönmüş ve kısa süre içerisinde binbaşı rütbesine terfi ederek Hidiv süvari muhafız alayına bağlı iki takımının başına komutan olarak atanmıştır.[18] el-Bârûdî bu görevini sürdürürken, Fransa ve İngiliz ordularının yıllık askerî tatbikatlarını yerinde izlemek ve deneyimlerinden faydalanmak üzere, ordudan seçilen 15 kişilik bir askerî heyetle birlikte Fransa ve İngiltere'ye gönderilmiştir. Mısır'a döndüğünde, şair kimliğiyle ufkunu genişleten ve bir komutan olarak da askerî deneyimine katkı sunan bu ziyaretle ilgili rapor hazırlama görevi üstlenmiştir. Düzenlediği raporla ordu komutanlarının takdirlerini kazanmıştır. Böylece önce Kasım 1864'te yarbaylığa, ardından Nisan 1865'te albaylığa terfi ederek, Hidiv özel muhafız birliğinin dördüncü kolordu komutanlığına atanmıştır.[19] Çok geçmeden 1865 yılı sonlarında Osmanlı Devleti'ne bağlı olan Girit Adası'nda bir ayaklanma baş göstermiştir. Hidiv İsmâîl, Osmanlı'dan gelen yardım taleplerine kayıtsız kalmayarak Girit'e asker gönderme kararı almıştır. el-Bârûdî, bu isyanın bastırılmasında görev alacak Mısırlı birliklerin komutanı olarak görevlendirmiştir. Yaklaşık iki yıl süren bu görev sonunda gösterdiği başarılardan dolayı, Ekim 1867'de Osmanlı Padişahı Sultan Abdülaziz tarafından dördüncü derece şeref madalyasıyla ödüllendirilmiştir.[20]

el-Bârûdî, Girit'ten döndükten sonra Hidiv özel muhafız birliğindeki görevinden alınmış, Hidiv İsmâîl'in özel maiyetine dahil edilerek Hidiv yaverliğine getirilmiştir. Bir süre sonra Hidiv'in başyaveri olarak tayin edilmiş, 1875 yılında Hidiv İsmâîl tarafından özel sek-

[18] Bârûdî, *Dîvân*, 10; Hadîdî, *Mahmûd Sâmî el-Bârûdî*, 87.
[19] Bârûdî, *Dîvân*, 11; Hadîdî, *Mahmûd Sâmî el-Bârûdî*, 88-90; Mihâîl, *Âdâbu'l-'Asr*, 217.
[20] Bârûdî, *Dîvân*, 12; Hadîdî, *Mahmûd Sâmî el-Bârûdî*, 96-97; Yanık, *Mahmûd Sâmî Paşa el-Bârûdî*, 51.

reteri olarak seçilene kadar bu görevini sürdürmüştür. el-Bârûdî bu göreve getirildikten sonra, Bosna-Hersek, Karabağ ve Balkanlarla ilgili meselelerde Hidiv'in görüşlerini iletmek ve Osmanlı yönetimiyle görüşmek üzere özel görevle iki defa İstanbul'a gönderilmiştir.[21]

1877 yılında Osmanlı-Rus Harbi patlak verdiğinde Hidiv İsmâîl Paşa, Osmanlı yönetimine yardımcı olmak amacıyla cepheye bir ordu göndermiştir. el-Bârûdî, bu ordunun komutanlarından biri olarak savaşa katılmıştır. Osmanlı'nın yenilgisiyle sonuçlanan bu savaşta gösterdiği cesaret ve sergilediği kahramanlıklar nedeniyle Osmanlı yönetimi tarafından tuğgeneralliğe terfi ettirilmiş ve üçüncü derece şeref madalyalarıyla ödüllendirilmiştir.[22] el-Bârûdî bu savaştan döndüğünde, Hidiv tarafından önce Şarkiyye vilayeti müdürü, ardından da Kâhire valisi olarak tayin edilmiştir.[23] Yaklaşık 14 yıl boyunca Hidiv İsmâîl'in en gözde adamlarından biri olarak, devletin yönetim kademesi ve karar mekanizmalarına yakın bir hayat sürmüştür. Hidiv İsmâîl ve çevresinin Mısır'ın idaresinde izledikleri olumsuz sosyal ve ekonomik politikalardan kaynaklanan sorunlar, el-Bârûdî'nin siyasî görüşlerinin değişmesinde etkili olmuştur. Bu arada Hidiv İsmâîl yönetimi karşıtı medyanın ve reformist söylemleri dile getiren grupların etkisiyle, Mısır'da milliyetçi hareket kendini hissettirmeye başlamıştır. el-Bârûdî, bu harekete sempati duymuş ve hareketin önde gelenleriyle temas halinde olmuştur.[24]

Hidiv İsmâîl'in yönetimde gösterdiği performanstan memnun olmayan Osmanlı yönetimi, 1879 yılında Hidiv İsmâîl'i azlederek, yerine oğlu Hidiv Tevfîk Paşa'yı atamıştır. Önceden beri yeni Hidivle iyi ilişkileri bulunan el-Bârûdî, yeni kurulan kabinede Maârif ve Evkâf Bakanlığı görevine getirilmiştir. 1882 yılında Mecidiye nişa-

[21] Bârûdî, *Dîvân*, 14; ed-Desûkî, *Mahmûd Sâmî el-Bârûdî*, 24.
[22] Bârûdî, Dîvân, 18; Dayf, el-Edebu'l-Arabiyyu'l-Muâsır, 85.
[23] Dayf, *el-Edebu'l-Arabiyyu'l-Muâsır*, 85; ed-Desûkî, *Mahmûd Sâmî el-Bârûdî*, 24; Nasuhi Ünal Karaarslan, "Mahmûd Sâmî Paşa Bârûdî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 5/91.
[24] Dayf, *el-Edebu'l-Arabiyyu'l-Muâsır*, 85; Bârûdî, *Dîvân*, 19; Yanık, *Mahmûd Sâmî Paşa el-Bârûdî*, 58.

nıyla tümgeneralliğe terfi ettirilerek, Harbiye Nâzırı olarak atanmıştır. Ancak Hidiv Tevfik'in yönetime geldiğinde verdiği vaadlerini gerçekleştirmekten kaçındığını gören el-Bârûdî, görevinden istifa etmiştir. Yeni vaatlerle el-Bârûdîyi ikna eden Hidiv Tevfik, kabineyi oluşturması için el-Bârûdî'ye hükümet başkanlığı görevini vermiştir. Ne var ki olayların çığırından çıkması sonucunda orduda, tarihte 'Urâbî isyanı olarak bilinen ayaklanma başlamıştır. Hidiv Tevfik'in ayaklanmayı bastırmak için vatanına ve kendi ordusuna karşı İngilizlerden yardım alması, el-Bârûdî'nin ayaklanmaya katılmasına neden olmuştur. İngiltere ve Fransa'nın destekleriyle isyanın bastırılması sonucunda, ayaklanmanın liderleriyle birlikte tutuklanmıştır.[25]

1.4. Sri Lanka'ya Sürgün Edilmesi ve Ölümü

Ayaklanmanın başarısızlıkla sonuçlanmasından sonra tutuklanan el-Bârûdî ve isyan hareketinin önde gelenleri, askerî mahkemede yargılanarak idam cezasına çarptırılmışlardır. Ancak mahkeme, idam cezalarının müebbed sürgün cezasına çevrilmesine karar vermiştir. Bu esnada Hidiv Tevfik, 14 Aralık 1882'de isyanda başı çeken bu yedi kişilik grubun tüm mallarına el konulması, Mısır topraklarında herhangi bir şekilde mülk edinmelerinin yasaklanması ve bununla birlikte kendilerine zorunlu ihtiyaçlarını görecek kadar yıllık maaş bağlanması yönünde emir vermiştir. Ayrıca 21 Aralık 1882'deki ikinci emriyle, bu grubun elde ettikleri tüm askerî rütbe ve nişanlarının iptal edilerek, isimlerinin Mısır ordu kayıtlarından tamamen silinmesini kararlaştırmıştır. 28 Aralık 1882'de sürgüne gönderilen el-Bârûdî ve arkadaşları, yaklaşık iki haftalık bir yolculuk sonunda 10 Ocak 1883'te, İngiliz Hükümeti'nin sürgün yeri olarak belirlediği Seylan Adası'na ulaşmışlardır.[26]

el-Bârûdî, sürgünün ilk yedi yılını geçirdiği Kolombo şehrin-

[25] Dayf, *el-Edebu'l-Arabiyyu'l-Muâsır*, 86; Bârûdî, *Dîvân*, 22; Karaarslan, "Mahmûd Sâmî Paşa Bârûdî", 5/91.
[26] 'Abdurrahmân er-Râfi'î, *es-Sevretu'l-'Urâbiyye ve'l-İhtilâlu'l-İncilîzî* (Kâhire: Dâru'l-Ma'ârif, 1983), 421-423; Yanık, *Mahmûd Sâmî Paşa el-Bârûdî*, 67.

deki ilk dönemlerinde ailesinden ve dostlarından vefat haberleri almaya başlamıştır. Ahmed Fâris eş-Şidyâk (ö. 1887) Abdullâh Fikrî Paşa (ö. 1889) ve Şeyh Huseyn el-Marsıfî (ö. 1889) gibi ediplerin ölüm haberleri el-Bârûdî'yi derinden sarsmıştır. Dostlarının vefatlarından duyduğu derin hüznü, herbiri için ayrı ayrı kaleme aldığı mersiyelerde dile getirmiştir.[27] el-Bârûdî'ye tarifsiz acılar tattıran vefat haberleri bunlarla sınırlı kalmamıştır. Sürgüne gönderilirken geride bıraktığı kızlarından biri ve eşi Adîle Yeken'in vefatları,[28] şairin acılarına acı katmıştır. Psikolojik olarak yıprandığı için hastalanan el-Bârûdî, Kolombo'dan ayrılarak Kindî şehrine gitmiştir. Kolombo'dan ayrılmadan önce sürgün arkadaşlarından Yakub Sâmî'nin kızı Emîne'yle evlenmiştir. Şairin bu evlilikten dünyaya gelen oğlu Alî'nin henüz bebekken vefat etmesi hüznünü derinleştirmiştir.[29] Şairin, Seylan'da geçirdiği sürgün hayatı 17 yıl devam etmiştir. Geçirdiği bir rahatsızlık sonucunda görme yetisini kaybeden şair, doktor heyetinin tavsiye kararı ve Hidiv II. Abbâs'ın emriyle Eylül 1900'de Mısır'a dönmüştür. Hidiv II. Abbâs, el-Bârûdî hakkında af kararı vermiştir. Bu karar doğrultusunda tüm medenî hakları, el konulan malları ve Evkâf Dîvânı'ndaki birikimleri iade edilmiştir. Ancak görme yetisine tekrardan kavuşamayan el-Bârûdî, 12 Aralık 1904'te vefat etmiştir.[30]

Şairin sürgün yılları boyunca ruhunu kederlerin kaplamasına yol açan üzücü gelişmeler üzerine yazdığı şiirleri vatan ve aile özlemini yansıtan duygularla yoğrulmuştur. el-Bârûdî, sürgünden önceki dönemlerde Girit isyanı ve Osmanlı-Rus Harbi gibi vesilelerle özlem şiirleri söylemekle birlikte, sürgün yılları hasret kokan en dokunaklı eserlerini verdiği dönemdir. Bu anlamda şairin sürgünü, şiirde teselliyi bulduğu, bu nedenle şiire yoğunlaşma şansını yakaladığı ve böylece en etkili şiirlerini nazmettiği hayatının en verimli

[27] Bârûdî, *Dîvân*, 49, 66, 328; Yanık, *Mahmûd Sâmî Paşa el-Bârûdî*, 73.
[28] Bârûdî, *Dîvân*, 49, 153.
[29] Bârûdî, *Dîvân*, 160, 241.
[30] Râfi'î, *es-Sevretu'l-'Urâbiyye*, 445; Bârûdî, Dîvân, 29; ed-Desûkî, *Mahmûd Sâmî el-Bârûdî,* 25; Âl Cundî, *A'lâmu'l-Edeb ve'l-Fenn*, 2/435.

yılları olarak görülebilir.

1.6. Şair Kişiliği ve Şiir Anlayışı

Pek çok Arap edebiyat tarihçisine göre el-Bârûdî, modern Arap şiirinin öncüsü ve eski şiirin toplumu ilgilendiren yeni anlamlarla diriltilmesini esas alan neo-klasik şiir ekolünün kurucusudur.[31] Askerî kişiliğine ek olarak, Abbâsîlerden sonraki dönemde can çekişen şiire adeta hayat veren yeni bir akıma öncülük etmesi nedeniyle şaire "kılıç ve kalemin efendisi" anlamına gelen "Rabbu's-Seyf ve'l-Kalem" payesi verilmiştir.[32] Bazı edebiyatçılar tarafından "şairler şairi" olarak anılan el-Bârûdî, himmeti, şiir yeteneğinin gücü ve üslubunun sağlamlığı yönüyle Ebû Temmâm'a benzetilmiştir.[33] Şiirini halkın hizmetine adayarak toplumsal meselelerin dillendirildiği bir mecraya dönüştüren şair, yaşadığı dönemde toplumun gür sesi ve Mısır'ın duygularına tercüman olan güvenilir bir karakter olarak görülmüştür.[34]

Şairin hayatı dikkatlice okunduğunda, edebî kişiliğinin oluşumunda pek çok etkenin varlığı gözlemlenmektedir. Şair, Çerkez kökenlerinden aldığı sert mizaçlı karakteri, güçlü tutkuyu ve savaşçı kişiliği genlerinde taşımıştır. Buna ek olarak yaşadığı Arap toplumundan eski Arap şiirine dair okumalarıyla edebî bir birikim elde etmiştir. Gerek İstanbul'da geçirdiği sürede Türk ve Fars edebiyatıyla, gerekse sürgün yıllarında İngiliz edebiyatıyla sağladığı temas, edebî ufkunun genişlemesini sağlamıştır. Şair, edebî kişiliğinin oluşumundaki bu çeşitlilikle, değişik kültürleri şair kişiliklerinde birleştiren Abbâsî dönemi şairlerine benzetilmiştir.[35] el-Bârûdî, çağdaşı olan diğer şairlerin aksine, şiir nazmında ihtiyaç duyulan nahiv,

---

[31] Mârûn 'Abbûd, *Ruvvâdu'n-Nahdati'l-Hadîse* (Kâhire: Muessesetu Hindâvî li't-Ta'lîm ve's-Sekâfe, 2011),109; Dayf, *el-Edebu'l-Arabiyyu'l-Muâsır*, 91; Ömer ed-Desûkî, *fi'l-Edebi'l-Hadîs* (Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1964), 1/299; Huseyn, *Taklîd ve Tecdîd*, 45; Hadîdî, *Mahmûd Sâmî el-Bârûdî*, 395.

[32] Ahmed el-İskenderî, Mustafâ 'Anânî, *el-Vasît fi'l-Edebi'l-'Arabî ve Târîhihî* (Kâhire: Matba'atu'l-Ma'ârif, 1919),145; Âl Cundî, *A'lâmu'l-Edeb ve'l-Fenn*, 2/435.

[33] Hadîdî, *Mahmûd Sâmî el-Bârûdî*, 407.

[34] Hafâcî, *Dirâsât fî'l-Edebi'l-'Arabî*, 67

[35] Dayf, *el-Edebu'l-Arabiyyu'l-Muâsır*, 86-87; Huseyn, *Taklîd ve Tecdîd*, 44.

aruz, kafiye, bedî‘ vb. eğitimi almamış ve şiir yeteneğini anne tarafından kazandığını ifade etmiştir.[36] Klasik Arap şiiriyle doğrudan ilgilenmesi neticesinde doğal Arap şiir sezgisi ve becerisini kazanarak insanlara alışık olmadıkları, el-Buhturî (ö. 284/897) ve diğer Abbâsî şairlerinin tarzlarını hatırlatan şiirler söylemiştir.[37] Şair, ağır bedî‘ sanatları gibi gereksiz süslemeler ve pek nadir kullanılan tuhaf kelimelerle karmakarışık bir üsluba bürünen, ayrıca belirli olaylara tarih düşürme, tebrik, taziye gibi gereksiz konulara indirgenen dönem şiirini terk ederek, klasik dönem şiirine yönelmiştir. Bu şiirdeki güzelliğin ve zevkin farkına vararak bunu özümseyen şair, pek çok eski dönem şairinden okumalar yapmasına rağmen daha çok Abbâsîler dönemi şairlerini taklide başlamıştır. Bu tarzı bir ekol olarak benimseyen el-Bârûdî, Beşşâr b. Bürd (ö. 167/783-84), Ebû Nuvâs (ö. 198/813), el-Mütenebbî (ö. 354/965), Ebû Firâs el-Hamdânî ve eş-Şerîf er-Radî (ö. 406/1015) gibi şairlerin şiirlerini model olarak kullanmıştır. Bu büyük şairlerin şiirleriyle aynı vezin ve kafiyede benzer şiirler ortaya koyarak muârazada bulunmuş,[38] zaman zaman onlarla yarışacak düzeyde şiirler kaleme aldığı ifade edilmiştir.[39] Klasik şiirin güçlü ve zengin üsluba dayalı çerçevesini ödünç alarak bir taraftan geleneğe bağlı kalmış, diğer taraftan bu çerçevenin içini toplumsal olayları ilgilendiren anlamları ele aldığı yapmacıklıktan uzak kendi şiir anlayışı ve karakteriyle doldurarak yeniliğe yönelmiştir.[40] Şiiri eski dönemlerindeki doğal mecrasına döndürmek için çabalayan şair, şiir anlayışını klasik şiir üslubunun yeniden ihyâsı üzerine temellendirmiştir. Bu şiir anlayışı, modern Arap şiirinde görülen yenilikçi akımların ilki vasfıyla, XIX. yüzyılın sonlarından başlayarak XX. yüzyılın ilk çeyreğine kadar uzanan, el-Bârûdî'nin öncülüğünü yaptığı Neo-Klasik şiir akımı adını almış-

[36] Bârûdî, *Dîvân*, 485; Hafâcî, *Dirâsât fî'l-Edebi'l-'Arabî*, 69.
[37] 'Abbûd, *Ruvvâdu'n-Nahda*,110; ed-Desûkî, *Mahmûd Sâmî el-Bârûdî*, 51.
[38] Bârûdî, *Dîvân*, 108, 128, 204, 215, 566, 584.
[39] Ahmet Kazım Ürün, *Modern Arap Edebiyatı* (Konya: Çizgi Kitabevi, 2015), 32.
[40] Dayf, *el-Edebu'l-Arabiyyu'l-Muâsır*, 88; ed-Desûkî, *fi'l-Edebi'l-Hadîs*, 1/298; Huseyn, *Taklîd ve Tecdîd*, 44; Hadîdî, *Mahmûd Sâmî el-Bârûdî*, 409; Hafâcî, *Dirâsât fî'l-Edebi'l-'Arabî*, 69.

tır.[41] Klasik Arap şiirinin yeni lideri vasfıyla Veliyyüddîn Yeken (ö. 1921), İsmâîl Sabrî (ö. 1923), Ahmed Şevkî (ö. 1932), Hâfız İbrâhîm (ö. 1932), Emîn Takiyyuddîn (ö. 1937), Ahmed Muharrem (ö. 1945) ve Halîl Mutrân (ö. 1949) gibi şairlere öncülük etmiştir.[42]

el-Bârûdî, askerî gelenekten gelmesi nedeniyle kahramanlık şiirlerine daha çok ilgi duymakla birlikte, diğer geleneksel şiir türleri olan mersiye, gazel, fahr, tasvîr, medîh, hikmet ve zühd gibi neredeyse tüm şiir çeşitlerinde örnekler sunmuştur. Şiire konu ve içerik itibariyle yenilikler getiren şair, tasvîr ve siyâsî şiirlerinde ele aldığı temalarda konu çeşitliliğine önem vermiştir. Şair, duygusal dokunuşlarla etkili hale getirmeye çalıştığı gözleme dayalı tasvirlerinde, derin tahlil ve hayallere dalmadan, soyut öğelerden ziyade somut unsurları ve sahneleri ele almıştır.[43] Katıldığı savaşlar, dönemin siyâsî olayları ve yaşadığı yerlerin doğal güzellikleri, işlediği konular arasındadır.[44] Ayrıca şiirlerinde eski Mısır medeniyetinden bahseden şair, şiir sanatı aracılığıyla tarihten yaşadığı döneme kahramanlık devşirmeye çalışmıştır. Bu anlamda Mısır'ın sembolü olan piramitlerden bahseden ilk şair sıfatıyla[45] kendinden sonraki şairlere ilham kaynağı olmuştur.

1.6. Eserleri

İlk gençlik yıllarından itibaren şiir nazmetmeye başlayan şair, şiirlerini bizzat kendisi kayıt altına almıştır.[46] Ancak çetin sürgün şartları ve hastalıklar, şiirlerini yayımlanmasına fırsat tanımamıştır. Vefatından sonra şairin eserlerinin basımını, eşi Emîne Sâmî Ya'kûb üstlenmiştir.[47] el-Bârûdî'nin eserleri şunlardır:

---

[41] Mûsâ vd., *Min Şu'arâi'l-İhyâ*, 14-15.
[42] ed-Desûkî, *fi'l-Edebi'l-Hadîs*, 1/298; 'Abbûd, *Ruvvâdu'n-Nahda,*109; Hafâcî, *Dirâsât fi'l-Edebi'l-'Arabî*, 72.
[43] ed-Desûkî, *fi'l-Edebi'l-Hadîs*, 1/284-285.
[44] Hafâcî, *Dirâsât fi'l-Edebi'l-'Arabî*, 71; Karaarslan, "Mahmûd Sâmî Paşa Bârûdî", 5/91.
[45] ed-Desûkî, *fi'l-Edebi'l-Hadîs*, 1/260; Bârûdî, *Dîvân*, 221.
[46] Hadîdî, *Mahmûd Sâmî el-Bârûdî*, 426.
[47] Bârûdî, *Dîvân*, 30; ed-Desûkî, *Mahmûd Sâmî el-Bârûdî*, 33.

1.6.1. Dîvân

Sürgünden döndükten sonra, sadece şiirlerinin gözden geçirilmesi, tashihi ve tertibiyle ilgilenen şair, görme problemi nedeniyle divanını Yâkût el-Mursî'ye yazdırmıştır.[48] Divân, vefatından sonra eşi tarafından yayımlanmıştır. İlk etapta "lâm" kafiyesine kadar olan kısmı basılan divân, sonraları Alî el-Cârim (ö. 1949) ve Muhammed Şefîk Ma'rûf'un şerhleriyle 1940 ve 1942 yıllarında Maârif Bakanlığı tarafından basılmıştır. İlerleyen dönemlerde kalan bölümü tamamlanarak defalarca yayımlanmıştır.[49]

1.6.2. el-Muhtârât

Abbâsîler döneminde yaşamış 30 şairin şiirlerinden seçtiği nadide eserleri bir araya getiren *el-Muhtârât*, Ebû Temmâm'ın *Kitâbu'l-Hamâse*'sine benzer antolojik eseridir. Sürgün yıllarında derlenen eser, edeb, medîh, mersiye, tasvîr, nesîb, hiciv ve zühd olmak üzere yedi bölümden oluşmaktadır. el-Bârûdî'nin eşinin gözetiminde Yâkût el-Mursî tarafından 1909 ve 1911 yıllarında divanından önce yayımlanan *el-Muhtârât*, 39.593 beyit içermektedir.[50]

1.6.3. Kaydu'l-Evâbid

Gerek el-Bârûdî'nin kendisine ait olan, gerekse başkalarından seçtiği mektup, hutbe, deneme, tevkî'ât gibi nesrin farklı türlerini içeren eseri basılmamıştır. Kaynaklarda eserin sürgün yıllarında kaleme alındığına dair bilgiler bulunmaktadır.[51]

2. Şiirinde Özlem

Devlet yönetiminde en üst makamlara ulaştığı, mücadelelerle dolu bir hayattan sonra sürgüne gönderilmesi, şairin ruhuna sürgün yılları boyunca etkisinde kalacağı ağır bir hüzün yüklemiştir. Yaşadıklarını kabullenmekte zorlanan el-Bârûdî, depresif bir ruh

[48] Hadîdî, *Mahmûd Sâmî el-Bârûdî*, 426.
[49] ed-Desûkî, *Mahmûd Sâmî el-Bârûdî*, 33; Hadîdî, *Mahmûd Sâmî el-Bârûdî*, 428; Karaarslan, "Mahmûd Sâmî Paşa Bârûdî", 5/91.
[50] Hadîdî, *Mahmûd Sâmî el-Bârûdî*, 398, 442; Âl Cundî, *A'lâmu'l-Edeb ve'l-Fenn*, 2/435; Karaarslan, "Mahmûd Sâmî Paşa Bârûdî", 5/91.
[51] ed-Desûkî, *Mahmûd Sâmî el-Bârûdî*, 34; Hadîdî, *Mahmûd Sâmî el-Bârûdî*, 434.

haline bürünmüş, benliği tümüyle keder, ızdırap, özlem gibi duyguların getirdiği karamsarlığın tutsağı olmuştur. Vatanından oldukça uzaklarda hiç tanımadığı topraklarda yapayalnız kalması, şairi bir arayışa sevk etmiştir. Bu durum karşısında şairin tek sığınağı, çocukluğundan beri meftûn olduğu şiir olmuştur. Sürgünün çetin şartları, içine düştüğü yalnızlık, ruhuna çöken hüzün ve gözünde tüten sıla hasreti, şiir nazmı için ihtiyaç duyduğu duygusal yoğunluğu sağlamıştır. İçinden geçenleri şiire dökmeye başlayan el-Bârûdî, dış dünyada gördüğü somut unsurların tasvîrinde ulaştığı seviyeyi, iç dünyası ve ruh halini yansıtan tavsîrlerde de yakalamayı başarmıştır. Şiirlerinden anlaşıldığı kadarıyla Seylan'da geçirdiği 17 yıllık süre boyunca şairin iç dünyasını kaplayan en yoğun duygu, özlem olmuştur. Bu duygusal yoğunluk, şairin hayatı boyunca yaşadığı en büyük rûhî olay olarak nitelendirilmiştir.[52] Ancak bu duygunun el-Bârûdî'nin şiirlerinde ilk defa Seylan sürgününde kaleme aldığı şiirlerde görülmediğine işaret edilmelidir. Şairin divanının mukaddimesini yazan Muhammed Huseyn Heykel (ö. 1956), el-Bârûdî'nin Osmanlı-Rus Harbi'nde görev yaptığı süre boyunca yazdığı şiirlerinde, vatan özlemini yeni bir tema olarak şiirlerine eklediğini ifade etmektedir.[53] Ne var ki divanı incelendiğinde, 1865 yılında meydana gelen Girit İsyanı'ndaki görevi esnasında vatan özlemi temalı şiirler söylediği görülmektedir.[54] el-Bârûdî'nin şiirlerinde özlem duygusunun, dört ana temada yoğunlaştığını söylemek mümkündür. Yoğunluklarına göre bu şiirleri, vatan özlemi, aile ve dost özlemi, geçmişe özlem ve sevgiliye özlem şeklinde sıralamak mümkündür.

2.1. Vatan Özlemi

Vatan özlemi, herhangi bir sebeple doğduğu topraklardan ayrılmak zorunda kalan insanlarda görülen en yaygın duygudur. el-Bârûdî'nin şiirlerinde, Arap şiirinin en köklü temalarından biri ka-

[52] Yanık, *Mahmûd Sâmî Paşa el-Bârûdî*, 156.
[53] Bârûdî, *Dîvân*, 18.
[54] Bârûdî, *Dîvân*, 134, 643.

bul edilen vatan özlemine ilk olarak, Girit İsyanı'nda görevli olduğu dönemde yazdığı şiirlerinde rastlanmaktadır. Savaş günlerinde Mısır'ı hatırlayan şair, klasik dönem şairlerinin tarzıyla şimşeğe seslenerek,[55] özlem duyduğu diyardan ve orada bıraktığı sevdiklerinden haber vermesini istemektedir:[56] (Tavîl):

سَـرَى الْبَـرْقُ مِصْـرِيًّا فَـأَرَّقَنِي وَحْـدِي ... وَأَذْكَرَنِـي مـا لَسْـتُ أَنْسَـاهُ مِـنْ عَهْـدِ
فَيَـا بَـرْقُ حَـدِّثْنِي وَأَنْـتَ مُصَـدَّقٌ ... عَـنِ الْآلِ والأَصْـحَابِ مَـا فَعَلُـوا بَعْـدِي
وَعَـنْ رَوْضَـةِ الْمِقْيَـاسِ تَجْـرِي خِلاَلَهـا ... جَـدَاوِلُ يُسْـدِيهَا الْغَمَـامُ بِمَـا يُسْـدِي
إِذَا صَـافَحَتْهَا الـرِّيْحُ رَهْـوًا تَجَعَّـدَتْ ... حَبَائِكُهَـا مِثْـلَ الْمُقَـدَّرَةِ السَّـرْدِ
وَإِنْ ضَـاحَكَتْهَا الشَّـمْسُ رَفَّـتْ كَأَنَّهَـا ... مَنَاصِـلُ سُـلَّتْ لِلضِّـرَابِ مِـنَ الْغِمْـدِ
نَعِمْـتُ بِهَـا دَهْـرًا وَمَـا كُـلُّ نِعْمَـةٍ ... حَبَتْـكَ بِهَـا الْأَيَّـامُ إِلَّا إِلَـى الـرَّدِّ

"Mısır'dan çaktı şimşek ve beni yapayalnız uykusuz bıraktı, bana unutmadığım ahdimi hatırlattı.

Ey şimşek! –Sen güvenilirsin- Anlat bana! Aileyi, dostları ve ne yaptıklarını benden sonra..

(Anlat bana) İçinden, bulutların hediyeler ihsan ettiği, ırmakların aktığı Ravdatu'l-Mikyâs'ı..

Rüzgâr sakince eserek dokunursa (ırmakların) yüzüne, sıkıca örülü zırhın zincirleri gibi örgülü saçları (dalgaları) kıvrım kıvrım olur.

Eğer gülümserse güneş onun yüzüne, çarpışmak için kınından çekilen kılıçlar gibi parıldayıverir öylece.

Bir süre zevk alıp (o hayatın) vardım tadına, günlerin sana verdiği her nimet geri verilecektir mutlaka."

Tasvîr ustası olan şair, iç dünyasına hâkim olan sıla özlemini dile getirebilmek için doğa tasvirine başvurmaktadır. Özlemini ve bu özlemin yarattığı hazîn ruh halini, Mısır'da yaşadığı Ravdatu'l-Mikyâs adasının doğal güzelliklerine serpiştirerek okuyucuya his-

[55] Daha fazla bilgi için bkz. Mecduddîn Muhammed b. Ya'kūb el-Fîrûzâbâdî, *el-Meğânimu'l-Mutâbe fî Me'âlimi'l-Mirtâbe*, thk. Hamad el-Câsir (Riyâd: Dâru'l-Yemâme, 1969), 105.
[56] Bârûdî, *Dîvân*, 134-135.

settirmeye çalışmaktadır.

Vatan ve memleket özlemi, vatanperver bir komutan olan şairin Osmanlı-Rus Harbi'nde cephe günlerinde kaleme aldığı şiirlerde daha çok hissedilmektedir. Bunun ardında, savaşın çetin ortamı, hizmet ettiği Osmanlı ordusu adına savaşta işlerin yolunda gitmemesi ve Girit İsyanı günlerine kıyasla nisbeten daha ileri yaşlarda olmasının duygusallığını artırması gibi etkenlerin varlığı düşünülebilir. Savaş meydanında zorluklar katlanıp, üzerindeki baskı artıkça duygusal olarak zâfiyet gösteren şair, aşağıdaki beyitlerde olduğu gibi sılayı hatırlamaktadır:[57] (Tavîl):

فَقَلْبِـــي تَحْـــتَ السَّـــرْدِ كَالنَّـــارِ لافِـــحٌ وَدَمْعِـــي فَـــوْقَ الْخَـــدِّ كالْمَـــاءِ ســـافِحُ
وَلَـــوْ كُنْـــتُ مَطْلُـــوقَ الْعِنَـــانِ لَمـــا ثَنَـــتْ هَـــوايَ الْفَيَـــافِي والْبِحَـــارُ الطَّـــوافِحُ
ولَكِنَّنِـــي فـــي جَحْفَـــلٍ لَـــيْسَ دُونَـــهُ بَـــراحٌ لِـــذِي عُـــذْرٍ وَلَا عَنْـــهُ بَـــارِحُ
يُكـــافِحُنِي شَـــوْقِي إِذا اللَّيْـــلُ جَنَّنِـــي وأَغْـــدُو عَلَـــى جَمْـــعِ العِـــدَا فَأُكَـــافِحُ
فَيَـــا رَوْضَـــةَ الْمِقْيَـــاسِ حَيَّـــاكِ عـــارِضٌ مِـــنَ الْمُـــزْنِ خَفَّـــاقُ الْجَنَـــاحَيْنِ دَالِـــحُ
ضَـــحُوكُ ثَنايَـــا الْبَـــرْقِ تَجْـــرِي عُيُونُـــهُ بِـــوَدْقٍ بِـــهِ تَحْيَـــا الرُّبَـــا وَالصَّحَاصِـــحُ

"Kalbim ateş gibi yakan zırhın altında yanmakta, gözyaşım yanağımdan su gibi akmakta.

Özgür olsaydım gizleyemezdi hasretimi, ne çöller ne de hırçın denizler.

Ancak ben devasa bir ordudayım, ne ondan kaçılabilir ne de bahanesi olanların ondan kaçacak bir yeri vardır.

Özlemim savaşır benimle gece üzerime çöktüğünde, ben de düşman birlikleriyle savaşırım sabaha erdiğimde.

Ey Ravdata'l-Mikyâs! Ufukta beliren bir bulut selamlasın seni, yağmur yüklü bulutlardan rüzgârların getirdiği.

Parıldayan şimşeğin yüzü güler, gözleri yağmur olur akar, o yağmurla canlanır tepeler ve ovalar."

Şair, vatanından ayrılmanın kendisi için bir seçenek olmadı-

[57] Bârûdî, *Dîvân*, 104-105.

ğını, özlemin özellikle gecenin yalnızlığında şiddetle depreşerek kendisini hüzünlendirdiğini belirttikten sonra, vatana duyduğu özlemin kalbinde yaktığı ateşi, ancak Ravdatu'l-Mikyâs'ın tepe ve ovalarına hayat veren bereketli yağmurların söndürebileceğine işaret etmektedir.

el-Bârûdî, yine Osmanlı-Rus Harbi günlerinde dostu Şeyh Huseyn el-Marsıfî'ye gönderdiği ve Abbâsî şairi el-Mutenebbî'yi taklit ederek giriş yaptığı bir şiirinde,[58] diyardan ayrılmasını ve duyduğu özlemi şöyle ifade etmektedir:[59] (Tavîl):

لَعَــلَّ حَدِيــثَ الشَّــوْقِ يُـطْفِــئُ لَوْعَــةً ... مِــنَ الْوَجْــدِ أَوْ يَقْضِــي بِصَاحِــبِهِ الْفَقْــدُ

هُــوَ النَّــارُ فِــي الأَحْشَــاءِ لَكِــنْ لِوَقْعِهَــا ... عَــلَى كَبِــدِي مِــمَّا أَلَــذُّ بِــهِ بَــرْدُ

فَيَــا قَــلْبُ صَبْــرًا إِنْ أَلَــمَّ بِــكَ النَّــوَى ... فَـكُــلُّ فِــراقٍ أَوْ تَــلاقٍ لَــهُ حَــدُّ

"Belki özlemden bahsetmek söndürür tutkunun ateşini veya yitirip tüketir sahibini.

Gönüldeki yangındır o, ancak ciğerimde bana haz veren bir serinliği vardır.

Ey kalbim! (Vatandan) Ayrılıp uzak düşmek gelirse başına sabret! Her ayrılık veya buluşmanın bir sınırı vardır elbet."

Osmanlı-Rus Harbi'nde geçirdiği Ramazan Bayramı nedeniyle vatana özlemini dile getirdiği ve Mısır'la özdeşleştirdiği misvak ağacına seslenerek başladığı şiirinden alıntılanan aşağıdaki mısralar, şairin bu temayı işlediği en dokunaklı şiirlerinden biri kabul edilmiştir.[60] Vatan ve sevdiklerinden ayrılmanın acısı, savaşın çetin ortamı ve sıcak aile yuvasında sevdikleriyle geçiremediği bu özel günde yapayalnız kalmanın getirdiği duygusallığın, şairi daha derin hüzünlere attığı tahmin edilmektedir: (Tavîl):

أَرَاكَ الْحِمَــى شَــوْقِي إِلَيْــكَ شَــدِيدُ ... وَصَــبْرِي وَنَــوْمِي فِــي هَــوَاكَ شَــرِيدُ

[58] Bkz. Ebu't-Tayyib el-Mutenebbî, *Dîvânu'l-Mutenebbî* (Beyrût: Dâr Beyrût li't-Tıbâ'a ve'n-Neşr, 1983), 76.
[59] Bârûdî, *Dîvân*, 138.
[60] Bârûdî, *Dîvân*, 143.

مَضَـــى زَمَـــنٌ لَـــمْ يَـــأْتِنِي عَنْـــكَ قَـــادِمٌ بِبُشْـــرَى ولَـــمْ يَعْطِـــفْ عَلَـــيَّ بَرِيـــدُ

فَهَـــلْ لِغَرِيـــبٍ طَوَّحَتْـــهُ يَـــدُ النَّـــوَى رُجُـــوعٌ وَهَـــلْ لِلْحَائِمَـــاتِ وُرُودُ

"Ey misvak ağacı! Ne çok özledim seni! Senin aşkınla uykum kaçtı, sabrım tükendi.

Senden bana bir müjde getiren hiç kimsenin gelmediği ve postacının dahi uğramadığı (uzun) bir süre geçti.

Ayrılığın uzaklara savurduğu garibin bir dönüşü var mıdır? Suyun üzerinde uçuşan susamış kuşlar suya varacak mıdır?"

Şairin şiire en fazla odaklandığı süreç, Seylan'da geçirdiği sürgün yıllarıdır. Vatanından uzak diyarlara sürülmüş bir insan ve kalbi sıla hasretiyle yanıp tutuşan vatanperver bir şair olarak duygularını haykırırcasına şiirlerine dökmüştür. İçinde bulunduğu şartların doğal bir sonucu olarak, el-Bârûdî'nin Seylan'da kaleme aldığı şiirlerinde en çok işlediği konu vatan özlemi olmuştur. Şair bu şiirlerinde, dış dünyadaki somut unsurların tasvirinden faydalanarak iç dünyasını betimlemeye çalışmıştır. Dostları Şeyh Huseyn el-Marsıfî ve Abdullâh Fikrî Paşa'nın vefat haberleri, şairin özlemini depreştirirken, aşağıdaki beyitlerin yer aldığı kasideyle bunu dile getirmeye çalışmıştır:[61] (Hafîf):

لَيْـــتَ شِـــعْرِي مَتَـــى أَرَى رَوْضَـــةَ الْمَنَـــ ـــــيَلِ ذَاتَ النَّخِيـــــلِ وَالأَعْنَـــــابِ

حَيْـــثُ تَجْـــرِي السَّـــفِينُ مُسْـــتَبِقَاتٍ فَـــوْقَ نَهْـــرٍ مِثْـــلِ اللُّجَـــيْنِ الْمُـــذابِ

ذَاكَ مَرْعَـــى أُنْسِـــي وَمَلْعَـــبُ لَهْـــوِي وَجَنَـــى صَـــبْوَتِي وَمَغْنَـــى صِـــحابِي

لَسْـــتُ أَنْسَـــاهُ مـــا حَيِيـــتُ وَحاشَـــا أَنْ تَرَانِـــي لِعَهْـــدِهِ غَيْـــرَ صَـــابِي

[61] Bârûdî, *Dîvân*, 67.

Orayı unutacak değilim hayatta olduğum müddetçe, ona verdiğim ahdimden vazgeçmek "haşa" ne haddime!"

Şairin vatan özlemiyle yazdığı şiirlerinde "hastalık" metaforunu yaygın olarak kullandığı görülmektedir. Buna göre kendini hasta, özlemini hastalık ve sılayı da hastalığın dermanı olarak kurgulayan şair, aslında duygusal bir ruh haliyle çaresizliğini ifade etmektedir.[62] Bir şiirinde vatanından uzaklaştırıldıktan sonra hastalandığını, haline acıyarak ziyaretine gelenlerin bir faydasının olmadığını, kendisinin divâne olduğunu düşündüklerini, oysa sadece gönlünün yangın yeri olduğunu şu şekilde dillendirmektedir:[63] (Tavîl):

تَرَحَّلَ مِنْ وَادِي الأَرَاكَةِ بِالْوَجْدِ ... فَبَاتَ سَقِيمًا لا يُعِيدُ وَلا يُبْدِي

سَقِيمًا تَظَلُّ الْعَائِدَاتُ حَوَانِيًا ... عَلَيْهِ بِإِشْفَاقٍ وَإِنْ كَانَ لا يُجْدِي

يَخَلْنَ بِهِ مَسًّا أَصَابَ فُؤَادَهُ ... وَلَيْسَ بِهِ مَسٌّ سِوَى حُرَقِ الْوَجْدِ

بِهِ عِلَّةٌ إِنْ لَمْ تُصِبْهَا سَلامَةٌ ... مِنَ اللهِ كَادَتْ نَفْسَ حَامِلِهَا تُرْدِي

أَبِيتُ عَلِيلًا فِي سَرَنْدِيبَ سَاهِرًا ... أُعَالِجُ مَا أَلْقَاهُ مِنْ لَوْعَتِي وَحْدِي

"Misvak Vadisi'nden (Mısır) tutkuyla göç etti, ne karşı koyabildiği ne de derdini anlatabildiği bir hastalığa tutuldu.

Öyle bir hasta ki, -fayda vermese de- ziyaret eden kadınlar acıyarak ziyaretlerini sürdürürler.

Kalbinin esir düştüğü bir divâneliği olduğunu zannederler. Oysa tutkunun yangınından başka bir deliliği yoktur.

Onun bir derdi vardır ki, eğer Allah'tan bir esenlik gelmezse, derdi taşıyan gönlü helak edecek neredeyse.

Seylan'da hasta bir halde geceleyip dururum, çektiğim ızdıraba tek başıma derman olurum."

Şairin şiir yeteneğinin gelişmesinde büyük etkisi olan klasik döneme ait okumalarının izlerine, vatan özlemini ele aldığı şiirlerinde de rastlanmaktadır. Sıla hasretini haykırdığı bir şiirinde Ebû Nuvâs, el-Buhturî ve Abdullâh b. el-Mu'tez gibi şairlerin tarzını kulla-

[62] Bârûdî, *Dîvân*, 370.
[63] Bârûdî, *Dîvân*, 163, 370.

narak,[64] varsaydığı iki kadeh arkadaşına seslenmekte ve aşkı uğruna divâne olduğunu ifade ettiği vatan hasretini şöyle dile getirmektedir:[65] (Hafîf):

يَـــا نَـــدِيمَيَّ فِـــي سَـــرَنْدِيبَ كُفَّـــا عَـــنْ مَلامِـــي فَلَـــيْسَ يُغْنِـــي الْمَـــلامُ
أَنَـــا فِـــي هَـــذِهِ الـــدِّيَارِ غَرِيـــبٌ وَغَرِيـــبُ الـــدِّيَارِ لَـــيْسَ يُـــلامُ
وَاذْكُـــرَا لِـــي فُسْـــطَاطَ مِصْـــرَ فَـــإِنِّي بِهَوَاهَـــا مُتَـــيَّمٌ مُسْـــتَهَامُ

"Ey Seylan'daki iki kadeh arkadaşım! Bırakın artık beni kınamayı, zira yoktur kınamanın faydası.

Ben garibim bu diyarlarda, diyarın garibi kınanmaz oysa.

Bana Mısır'ın Fustât'ından bahsedin, ben onun sevdasına vurgunum, divaneyim."

Şairin vatan özlemini yansıtan en etkili şiirlerinden birisi de dostu Muhammed Abduh'u (ö. 1905) anarak yazdığı şiirinden alıntılanan şu beyitlerdir:[66] (Munserih):

وَا طُـــولَ شَـــوْقِي إِلَيْـــكَ يَـــا وَطَـــنُ وَإِنْ عَرَتْنِـــي بِحُبِّـــكَ الْمِحَـــنُ
أَنْـــتَ الْمُنَـــى وَالْحَـــدِيثُ إِنْ أَقْبَـــلَ الصُّـــ ـــبْحُ وَهَمِّـــي إِنْ رَنَّـــقَ الْوَسَـــنُ
فَكَيْـــفَ أَنْسَـــاكَ بِالْمَغِيـــبِ وَلِـــي فِيـــكَ فُـــؤَادٌ بِالْحُـــبِّ مُـــرْتَهَنُ

"Ey vatan! Vah ki sana duyduğum uzun özlemime! Senin sevgin uğruna başıma belalar gelse de.

Sabah olduğunda arzum da fikrim de sensin, geceleyin uykum geldiğinde de sensin derdim.

Senin sevgine tutsak bir kalbim olduğu halde, nasıl unuturum seni senden ayrıldım diye?"

Bu temayı işlediği onlarca şiirinden seçilerek verilen örneklerde de görüleceği üzere, el-Bârûdî'nin Seylan'da kaldığı dönemde

[64] Ebû Nuvâs el-Hasan b. Hânî', *Dîvânu Ebî Nuvâs*, thk. İskender Âsâf (Kâhire: el-Matba'atu'l-'Umûmiyye, 1898), 351; Ebû Ubâde el-Buhturî, *Dîvânu'l-Buhturî*, thk. Hasan Kâmil es-Sîrafî (Kâhire: Dâru'l-Ma'ârif, 1963), 1/633; Abdullâh b. el-Mu'tez, *Dîvânu Abdullâh b. el-Mu'tez*, thk. Muhyiddîn el-Hayyât (Beyrût: Matba'atu'l-İkbâl, 1913), 233.
[65] Bârûdî, *Dîvân*, 163, 624.
[66] Bârûdî, *Dîvân*, 653.

gönlünün, gurbet acısı, özlem ve hüzünden erimediği gün neredeyse yoktur. Kendi şahsî kanaatine göre dinini savunmak, vatanının hayrı ve çıkarları için mücadele etmekten başka bir gayesi olmayan şair, böylesine ağır bir cezaya ve haksızlığa maruz kalmayı bir türlü hazmedememiştir.[67] Sıladan gelen her haber, gurbette çektiği her sıkıntı ve acı, memleket özlemini depreştiren ve tetikleyen bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Şair, özellikle sürgüne gönderildikten sonra, şiirlerine ve kendi iç dünyasına kapanarak adeta asıl sürgünü kendi iç dünyasında yaşamıştır. Bir başka deyişle şair, şiirlerini sürgün olgusunun dar dünyasına hapsederek, duygularının dünyaya sadece bu pencereden bakmasına müsaade etmiştir.

2.2. Aile ve Dost Özlemi

el-Bârûdî'nin özlem şiirlerinde, vatan özleminden sonra en yoğun olarak işlediği tema, aile ve dost özlemidir. Bunun nedeni hakkında bir tahminde bulunmak güç değildir. Fıtratı itibariyle sosyal bir varlık olan insan için aile ve dost, beraberce sürdürülen hayat yolculuğunda kendisine kimlik kazandıran, karakterinin şekillenmesinde büyük pay sahibi olan, hayatın acı-tatlı tüm anlarını bir şekilde paylaştığı yapıyı ve kişileri ifade etmektedir. Şairin vatan özlemini yansıtan şiirlerinde olduğu gibi aile ve dostlara duyulan özlem temalı şiirleri de sancılı geçen gurbet ve sürgün günlerinde kaleme alınan eserlerdir. Yalnızlık çektiği sürgün yıllarında ailesinden ve dostlarından gelecek haberlerin umuduyla yaşayan şair, hayatında onların varlığını hissederek kazandığı güçle zorluklara göğüs germektedir. Seylan'da kaleme aldığı bir şiirinde ailesi ve dostlarına duyduğu özlemi şu şekilde ifade etmektedir:[68] (Tavîl):

أَحِـــنُّ إِلَـــى أَهْلِـــي وَأَذْكُـــرُ جِيرَتِـــي وأشْـــتاقُ خُلاَّنِـــي وأصـــبو لِمَـــآلِفِي
فَـــلَا أنَـــا أسْـــلُو عَـــنْ هَـــوَايَ فَـــأنْتَهِي وَلاَ أَنَـــا أَلْقَـــى مَـــنْ أُحِـــبُّ فَأَشْـــتَفِي
وإنِّـــى عَلَـــى مَـــا كَـــانَ مِـــنْ سَـــرَفِ النَّـــوَى لَبَـــاقٍ عَلَـــى وُدِّي لِمَـــنْ كُنْـــتُ أَصْـــطَفِي

"Ailem burnumda tütüyor, komşularımı yâd ediyorum. Dostla-

[67] Bârûdî, *Dîvân*, 74.
[68] Bârûdî, *Dîvân*, 344-345.

rıma ve vatanıma da özlem duyuyorum.

Ne aşkımı unutabiliyorum ki bitirip vazgeçeyim, ne de sevdiklerime kavuşabiliyorum ki şifâ bulayım.

Ben uzaklığın acımasızlığına rağmen (dost olarak) seçtiklerimin muhabbetine sadığım."

Şair, Seylan'a vardıktan sonra çektiği yalnızlık ve aileye duyduğu özlemin şiddetinden dolayı, aile bireylerini rüyasında gördüğünü şiirleriyle bizlere aktarmaktadır. Aile özleminin benliğini tam anlamıyla kapladığı bir gecede, Mısır'da bıraktığı üç çocuğundan biri olan kızı Semîra'nın hayalinin rüyasına konuk olduğunu şöyle dile getirmektedir:[69] (Tavîl):

تَـــأَوَّبَ طَيْـــفٌ مِـــنْ سَـــمِيرَةَ زَائِـــرٌ وَمَـــا الطَّيْـــفُ إِلَّا مَـــا تُرِيـــهِ الْخَـــوَاطِرُ
طَـــوَى سُـــدْفَةَ الظَّلْمَـــاءِ وَاللَّيْـــلُ ضَـــارِبٌ بِأَرْوَاقِـــــهِ وَالـــــنَّجْمُ بِـــــالْأُفْقِ حَـــــائِرُ
تَخَطَّـــى إِلَـــيَّ الأَرْضَ وَجْـــدًا وَمَـــا لَـــهُ سِـــوَى نَـــزَوَاتِ الشَّـــوقِ حَـــادٍ وَزَاجِـــرُ
أَلَـــمَّ وَلَـــمْ يَلْبَـــثْ وَسَـــارَ وَلَيْتَـــهُ أَقَـــامَ وَلَـــوْ طَالَـــتْ عَلَـــيَّ الـــدَّيَاجِرُ

"Geceleyin Semîra'nın hayali ziyaretçi olarak geldi, hayal hafızanın gösterdiğinden başka bir şey değil ki!

Gece büsbütün çökmüş ve yıldızlar ufukta şaşkın bir haldeyken karanlığın örtüsünü araladı.

Tutkuyla mesafeleri aşarak bana geldi, tutkuyu nağmelerle bana yönelten geçici özlem ataklarından başka birşeyi yoktur.

Kısacık bir süre ziyaret etti ve kalmadan gitti, karanlıklarım uzasa da ah keşke kalabilseydi."

Şair, gurbette içine düştüğü yalnızlık ve çaresizliğin doğurduğu sıkıntıların etkilerini hafifletebilmek ve tahammül gücü kazanabilmek için ailesi ve dostlarıyla iletişimini sürdürmüştür. Osmanlı-Rus Harbi'nde görevliyken dostu Şeyh Huseyn el-Marsıfi'yle yazışan şair, dostlarına duyduğu özleme karşı onlardan vefa beklemekte ve unutma ihtimallerine karşı tamamen özlem kaynaklı, sitemle

[69] Bârûdî, *Dîvân*, 236-237.

karışık endişelerini mısralara dökmektedir:[70] (Tavîl):

وَلَكِـــنَّ إِخْوَانَـــا بِمِصْـــرَ وَرُفْقَـــةً نَسُـــونَا فَـــلَا عَهْـــدٌ لَـــدَيْهِمْ ولا وَعْـــدُ
أَحِـــنُّ لَهُـــمْ شَـــوْقًا عَلَـــى أَنَّ دُونَنَـــا مَهامِـــهَ تَعْيَـــا دُونَ أَقْرَبِهـــا الرُّبْـــدُ
فَيَـــا ســـاكِنِي الْفُســـطَاطِ مَـــا بَـــالُ كُتْبِنَـــا ثَـــوَتْ عِنْـــدَكُمْ شَـــهْرًا وَلَـــيْسَ لهـــا رَدُّ
أَفِـــي الْحَـــقِّ أَنَّـــا ذاكِـــرُونَ لِعَهْـــدِكُمْ وَأَنْـــتُمْ عَلَيْنَـــا لَـــيْسَ يَعْطِفُكُـــمْ وُدُّ

"Ancak Mısır'daki kardeşler ve dostlar unuttular bizleri, onların ne ahitleri var ne de sözleri.

Onlara ağır bir özlem duyuyorum, aramızda boz devekuşlarının yaklaşmaktan dahi bitap düşecekleri ıssız çöller var.

Ey Fustât sakinleri! Mektuplarımıza ne oldu? Sizde bir ay kalmasına rağmen hala yok ki bir cevabı.

Allah aşkına, biz size karşı vefayı hatırlamamıza rağmen, sevgi bize karşı kalbinizi yumuşatmaz mı?"

Verilen örnekler ve divanda yer alan benzer şiirlerde görüldüğü üzere el-Bârûdî'nin aile ve dostlara özlemi dile getiren şiirleri,[71] özlemle birlikte yoğun bir sitem içermektedir. Divanda yer alan bu temaya örnek teşkil eden şiirlerde, aile ve dostlarının şairle aralarındaki gönül bağına vefasızlıklarına işaret eden bir bilgi bulunmamaktadır. Buna göre şairin sitemleri, zulme maruz kalmanın kahredilmişliğine ve sürgününü vatanından çok uzaklarda geçiren birinin unutulma kaygılarından kaynaklanan hassas ruh haline bağlanabilir.

2.3. Geçmişe Özlem

"Geçmiş" olgusunun, şairlerin en büyük ilham kaynaklarından birisi olduğu bilinen bir gerçektir. Bu nedenle el-Bârûdî'nin özlem şiirlerinde vatan ve aile özleminden sonra en yoğun karşılaşılan tema, geçmişe özlemdir. Her insanın doğası ve mayasında bulunan geçmişe özlem duygusu, mevcut şartların getirdiği sıkıntılardan kurtulmaya imkân tanıyan güvenli bir sığınak olarak görülmüştür.

[70] Bârûdî, *Dîvân*, 140.
[71] Bârûdî, *Dîvân*, 170, 253, 545, 633, 653, 654.

Geçmişte yaşanan güzelliklerin zihinlerde bıraktığı izler, insanlara zorluklar karşısında güç veren unsurlar arasında yer almıştır. Geçmişe özlem duyan insan, yaşadığı mutlulukları zihninden geçirirken adeta bunları yeniden yaşayarak, kendisini özlem duymaya sevk eden sıkıntılı anlarını haz alabileceği bir sürece dönüştürmeye çalışır. Bu anlamda geçmişe özlem, gerçeklerden kaçmanın duygusal düzlemde dışa yansımasından başka bir şey değildir. el-Bârûdî'nin geçmişe ve gençliğe özlem duyduğu şiirlerin kaleme alındığı dönemlere dikkatle bakıldığında, bu şiirlerin şairin hayatındaki sıkıntılı süreçlerin eserleri olduğu görülmektedir. Siyasî çalkantıların yaşandığı 1881 yılında Evkâf ve Harbiye Nâzırlığı'ndaki görevlerinden istifa ederek, adeta gerçeklerden kaçıp sığındığı Dekahliyye'deki Karkîre köyünde yazdığı şiirlerinde geçmişe özlemi dile getirmesi bunun açık delillerinden sadece birisidir.[72] Şair, geçmişe özlem temalı şiirlerinden birinde duygularını şu şekilde ifade etmektedir:[73] (Vâfir):

أَعِـــدْ يـــا دَهْـــرُ أَيَّـــامَ الشَّـــبَابِ وَأَيْـــنَ مِـــنَ الصِّـــبَا دَرْكُ الطِّـــلابِ
زَمَـــانٌ كُلَّمـــا لاحَـــتْ بِفِكْـــرِي مَخَايِلُـــهُ بَكَيْـــتُ لِفَـــرْطِ مَـــا بِـــي
مَضَـــى عَنِّـــي وَغَـــادَرَ بِـــي وَلُوعًـــا تَوَلَّـــدَ مِنْـــهُ حُزْنِـــي وَاكْتِئَـــابِي
وَمَـــا فِـــي الـــدَّهْرِ خَيْـــرٌ مِـــنْ حَيَـــاةٍ يَكُـــونُ قِوَامُهـــا رَوْحَ الشَّـــبَابِ

"Ey zaman! Geri getir gençlik günlerini, bu özlemle ne mümkün elde etmek istekleri?

Öyle bir zaman ki anıları her aklıma geldiğinde, başıma gelenlerin şiddetinden ağlarım.

Benden geçti ve bir tutku bırakarak beni terk etti, hüznüm ve kederim bu tutkudan kaynaklandı.

Zamanda, temeli gençlik esintisi olan hayattan daha hayırlısı yoktur."

Şairin hayatında geçirdiği en sıkıntılı dönem olan sürgün yıl-

[72] Bârûdî, *Dîvân*, 51.
[73] Bârûdî, *Dîvân*, 64.

ları, gençlik ve geçmiş özleminin yoğun olarak depreştiği zamanlardandır. Mısır'a özlemini dile getirdiği şiirlerinde mazide kalan mutlu günlerini de anımsayan şair için, bir nebze de olsa içinde bulunduğu acımasız koşullardan kurtulmanın tek yolu budur:[74] (Hafîf):

أَيْـــنَ أَيَّـــامُ لَـــذَّتِي وَشَـــبَابِي أَتُراهَـــا تَعُـــودُ بَعْـــدَ الـــذَّهابِ
ذَاكَ عَهْـــدٌ مَضَـــى وَأَبْعَـــدُ شَـــيْءٍ أَنْ يَـــرُدَّ الزَّمـــانُ عَهْـــدَ النَّصَـــابِي
فَـــأَدِيرَا عَلَـــيَّ ذِكْـــراهُ إِنِّـــي مُنْـــذُ فارَقْتُـــهُ شَـــدِيدُ المُصَـــابِ

"Zevk ve gençlik günlerim nerede? Gittikten sonra gelir mi acaba?

O, artık geçip gitmiş bir dönemdir, en imkânsız şey de zamanın gençlik dönemini geri vermesidir.

Gençliğin hatırasını geri getirin bana, ondan ayrıldığımdan beri ben ağır yaralıyım zira."

Neredeyse geçmiş özlemi temalı şiirlerinin tümünde gençliğine göndermelerde bulunan şair, adeta geçmişi gençlikle özdeşleştirmektedir. Bunun en temel nedeni, ideallerinin çoğuna genç yaşlarda ulaşma fırsatını yakalaması ve hayatının en parlak günlerini gençlik yıllarında yaşamış olmasıdır. Şair, hayallerinin peşinden koşarken kaybettiklerinin farkına, mazideki hareketli günlerine kıyasla hayatının monotonlaştığı sürgün döneminde varmaktadır:[75] (Tavîl):

سَـــعَيْتُ فَأَدْرَكْـــتُ الْمُنَـــى غَيْـــرَ أَنَّنِـــي أَضَـــعْتُ شَـــبَابِي فِـــي سَـــبِيلِ طِلَابِـــي
فَمَـــا تَنْفَـــعُ الـــدُّنْيَا وَإِنْ نِلْـــتُ كُـــلَّ مَـــا تَمَنَّيْـــتُ مِنْهَـــا بَعْـــدَ فَقْـــدِ شَـــبَابِي

"Çabaladım ve nihayet arzularımı elde ettim, ancak ben ideallerim uğruna gençliğimi kaybettim.

Dilediğim tüm şeyleri elde etsem de fayda sağlamaz dünya, gençliğimi yitirdikten sonra."

Şairin geçmişe ve gençliğe özlemini dile getirdiği şiirleri, bir-

[74] Bârûdî, *Dîvân*, 66-67.
[75] Bârûdî, *Dîvân*, 80.

kaç nadir örnek dışında bu temayı müstakil olarak ele almamıştır. Özlem temalı şiirlerinde gözlemlenen genel durum, şairin özlemi bütüncül bir yaklaşımla işlemesidir. el-Bârûdî, sadece geçmişe ve gençliğe özlemi konu edinen nadir şiirlerinden birinde o güzel günleri asla unutamayacağını dile getirmektedir:[76] (Kâmil):

ذَهَـــبَ الصِّـــبَا وَتوَلَّـــتِ الْأَيَّـــامُ فَعَلَـــى الصِّـــبَا وَعَلَـــى الزَّمَـــانِ سَـــلَامُ

تَاللَّـــهِ أَنْسَـــى مَـــا حُبِيـــتُ عُهُـــودَهُ وَلِكُـــلِّ عَهْـــدٍ فِـــي الْكِـــرَامِ ذِمَـــامُ

"Gençlik gitti ve günler yüz üstü bırakarak uzaklaştı, gençliğe ve zaman selam olsun öyleyse.

And olsun ki (gençlik) zamanlarını unutmayacağım yaşadığım müddetçe, her dönemin hatırası vardır yüce gönüllü asilzâdelerde."

Şairin şiirlerindeki maziye özlem şiirleri, bir zamanlar sahip olunan ancak sonraları yitirilenlerin ardından hissedilen buruk hüzünden öte, içinde bulunulan koşullardan sıyrılarak güvene ulaşma çabasını çağrıştırmaktadır. Buna göre şair maziyi, üzerinden geçip giden uzun zamanların eskittiği bir hatıralar yığınından ziyade, yalnızlığını unutarak teselli bulduğu, sürgününde sığınarak huzura erdiği ve geleceğe dair umutlarını beslediği bir güç olarak görmektedir.

2.4. Sevgiliye Özlem

el-Bârûdî, tüm şiir türlerinde olduğu gibi gazelde de oldukça başarılı bir şairdir. Şair, şekilsel açıdan klasik Arap şiirinin yapısını taklide dayalı bir tarzı benimsediğinden, şiirlerine terkedilen diyar kalıntıları veya nesîble başlamayı tercih etmiştir. Bu husus, şairin aşk şiirlerinde yansıttığı duyguların gerçek anlamda kendi duyguları olması ve eski şairlerin taklidi üzerinden benzer şiirler söyleyerek sanat icrâ etme arzusu gibi iki ihtimali karşımıza çıkarmaktadır. Dolayısıyla şairin şiirlerinde rastladığımız sevgiliye özlem temalı şiirleri, gerçek anlamda aşk yaşadığı sevgili veya sevgililere olabileceği gibi, eski şiiri taklit eden şairin klasik Arap kasidesinin girizgahını

[76] Bârûdî, *Dîvân*, 537.

oluşturan nesîb bölümünde zikrettiği ütopik sevgililere de olabilir. Bunlardan birini tercih edecek güçlü ipuçlarına sahip olmamakla birlikte, şairin hayatından bahseden kaynaklarda, kasidelerinde zikrettiği farklı isimlerde sevgililerle aşk yaşadığına dair bilgilere rastlanmamaktadır. Reyyâ, Umeyme, Lemyâ, Leylâ ve Esmâ gibi isimler,[77] şairin aşk şiirlerinde sevgili olarak zikrettiği isimlerden bazılarıdır. Geleneksel Arap kasidesinin yapısına uygun olarak divanında yer alan şiirlerin nesîb bölümlerine ilaveten, klasik Arap şiir tarzına aykırı bir şekilde müstakil gazelleri de olan şairin, aşk şiirlerinin temel temalarından biri olan sevgiliye özlemden bahsetmemesi düşünülemez. Nesîblerinden birinde şair, sevgiliye özlemini diğer özlem şiirlerinde olduğu gibi sıkça başvurduğu hastalık metaforuyla dile getirmektedir. Sevgiliyle ayrı düştükten sonra hastalandığını ve onu görmekten başka devasının olmadığını ifade etmektedir:[78] (Hafîf):

لَـكَ رُوحِـي فَاصْـنَعْ بِهـا مَـا تَشَـاءُ فَهْـيَ مِنِّـي لِناظِرَيْـكَ فِـدَاءُ
لَا تَكِلْنِـي إِلَـى الصُّـدُودِ فَحَسْـبِي لَوْعَـةٌ لَا تُقِلُّهـا الأَحْشَـاءُ
أَنَـا وَاللهِ مُنْـذُ غِبْـتَ عَلِيـلٌ لَـيْسَ لِـي غَيْـرَ أَنْ أَرَاكَ دَوَاءُ

"Ruhum senindir, ona yap her ne istersen! O, senin iki gözüne feda olsun benden.

Yüz çevirip uzaklaşmaya terk etme beni! Yeter bana gönlümün katlanamadığı aşk ateşi.

Ben –andolsun ki- senin yokluğundan beri hastayım, seni görmekten başka yoktur bir ilacım."

Şairin müstakil gazellerinde sevgiliye özlem teması, sebebi belli olmamakla birlikte ayrı düştüğü sevgilisi Leylâ'ya ayrılığa son vermesi için yalvarırcasına aşkını anlatmaya çalıştığı bir şiirinden alıntılanan aşağıdaki beyitlerde görülmektedir:[79] (Vâfir):

[77] Bârûdî, *Dîvân*, 103, 105, 135, 368, 462.
[78] Bârûdî, *Dîvân*, 47-48.
[79] Bârûdî, *Dîvân*, 369.

وَمِـــنْ عَجَـــبِ الْهَـــوَى يَـــا لَيْـــلُ أَنِّـــي فَنِيـــتُ صَـــبَابَةً وَهَـــوَاكِ بَـــاقِي
وَمَـــا إِنْ عِشْـــتُ بَعْـــدَ الْبَـــيْنِ إِلَّا لِمَـــا أَرْجُـــوهُ مِـــنْ وَشَـــكِ التَّلَاقِـــي
ولَـــوْلَا أَنَّنِـــي فِـــي قَيْـــدِ سُـــقْمٍ لَطِـــرْتُ إِلَيْـــكِ مِـــنْ فَـــرْطِ اشْـــتِيَاقِي

"Aşkın garip hallerindendir ki ey Leylâ ben, aşk ateşinden helâk olmama rağmen aşkın (kalbimde) bâkîdir.

Ayrılıktan sonra ben sadece vuslatın yakın olması ümidiyle yaşadım.

Hastalık bana engel olmasaydı, özlemimin şiddetinden sana uçarak gelirdim."

el-Bârûdî sevgiliye özlemini dillendirdiği şiirlerinden birinde, duyguyu tam olarak yansıtabilmek için, şiirde ustalığını konuşturduğu tasvîr şiirlerinden faydalanarak doğada yer alan bazı somut unsurlara başvurmaktadır. Ayrıca şair, asker kişiliğine uygun olarak eski dönem savaşlarında kullanılan silahlardan mızrağı resme dâhil ederek tabloyu tamamlamaya çalışmaktadır. Bu tabloda, aşk acısından yakınmakta ve sevgiliye özlemini haykırmaktadır:[80] (Kâmil):

أَتُـــرَى الْحَمَـــامَ يَنُـــوحُ مِـــنْ طَـــرَبٍ مَعِـــي وَنَـــدَى الْغَمَامَـــةِ يَسْـــتَهِلُّ لِمَـــدْمَعِي
مَـــــا لِلنَّسِـــــيمِ بَلِيلَـــــةً أَذْيَالُـــــهُ أَتُـــرَاهُ مَـــرَّ عَلَـــى جَـــدَاوِلِ أَدْمُعِـــي
بَـــلْ مَـــا لِهَـــذا الْبَـــرْقِ مُلْتَهِـــبَ الحَشَـــا أَسَـــمَتْ إِلَيْـــهِ شَـــرَارَةٌ مِـــنْ أَضْـــلُعِي
لَـــمْ أَدْرِ هَـــلْ شَـــعَرَ الزَّمَـــانُ بِلَـــوْعَتِي فَرَثَـــى لَهَـــا أَمْ هَاجَـــتِ الـــدُّنْيَا مَعِـــي
فَالْغَيْـــثُ يَهْمِـــي رِقَّـــةً لِصَـــبَابَتِي وَالطَّيْـــرُ تَبْكِـــي رَحْمَـــةً لِتَـــوَجُّعِي
خَطَـــرَاتُ شَـــوْقٍ أَلْهَبَـــتْ بِجَـــوَانِحِي نَـــارًا يَـــدِبُّ أَزِيزُهَـــا فِـــي مسْـــمَعِي
وَجَـــوًى كَـــأَطْرَافِ الأَسِـــنَّةِ لَـــمْ يَـــدَعْ لِلصَّـــبْرِ بَـــيْنَ مَقِيلِـــهِ مِـــنْ مَفْـــزَعِ

"Acaba güvercinler kendini kaybettiği için mi benimle feryâd ediyor? Bulutun yağmuru, gözyaşım nedeniyle mi şiddetle yağıyor?

Meltemin nesi var da ıslak ıslak esiyor? Benim gözyaşlarımdan akan ırmaklara mı uğradı ki acaba?

[80] Bârûdî, *Dîvân*, 320.

Dahası ne oluyor ki bu şimşeğe alevlenmiş bağrı? Yoksa ona bağrımdan bir kıvılcım mı sıçradı?

Bilemedim ki zaman benim tutkumu hissedip de ona bir ağıt mı yaktı? Yoksa dünya da benimle birlikte aşka mı geldi?

Yağmur aşk ateşimi hissettiği için yağıyor, kuşlar ızdırabıma merhametten ağlıyor.

Özlemle (aklıma gelen) hatıralar gönlümü ateşe verdi, o ateş ki cızırtısı kulaklarımda inledi.

Mızrak başları gibi (delip geçen) aşk ateşi, tutuştuğu yerde sabra sığınılacak bir yer bırakmadı."

Sonuç

el-Bârûdî, şiirin klasik dönemlerindeki doğal mecrasına döndürülmesi ve toplumsal sorunların çözümünde etkin olarak kullanılması temellerine oturttuğu şiirde yenilik anlayışıyla, XIX. yüzyılın sonlarında görülen neo-klasik akımın öncüsü olmuştur. Şairin etnik kökeni, eski Arap şiirine dair okumalarıyla elde ettiği edebî birikim, gerek İstanbul'da gerekse sürgün yıllarında yabancı edebiyatlarla teması sonucunda kazandığı kültürel zenginlik ve Mısır'ın içinde bulunduğu sosyal, siyasî, ekonomik vb. şartlar edebî karakterinin oluşumunda rol oynamıştır.

Bir asker olarak cephelerde geçirdiği zorlu süreç ve sürgüne gönderildiği Seylan'da benliğinin kederlerin tutsağı olmasına yol açan üzücü gelişmeler, şiiri güvenli bir liman olarak görmesine neden olmuştur. Sürgünün çetin şartları, yalnızlık, ruhuna çöken hüzün ve gözünde tüten sıla hasreti, şiir nazmı için ihtiyaç duyduğu duygu yoğunluğunu sağlamıştır. Şair, sabrı ve teselliyi şiirde bulduğundan şiire yoğunlaşmıştır. Bu süreç boyunca, doğal olarak şairin iç dünyasını kaplayan en yoğun duygu özlem olmuştur. Ruhunu kuşatan duyguları şiire dökmeye başlayan şair, dış dünyada bulunan somut unsurların tasvîrindeki başarısına, iç dünyası ve ruh halini yansıtan şiirlerinde de ulaşmıştır. el-Bârûdî'nin özlem temalı şiirleri, ilk olarak şairin görev aldığı Girit isyanı ve Osmanlı-Rus

Harbi'nde yazdığı eserlerinde görülmekle birlikte, Seylan sürgününde zirveye ulaşmıştır. Şairin özlemini işlediği şiirleriyle, çektiği sıkıntıların ruhuna etkileri arasında bir doğru orantının varlığı gözlemlenmiştir. Sıkıntıların şiddeti arttıkça, şairin özlem temalı şiirlerindeki duygusal derinlik ve etkide de artış görülmüştür.

el-Bârûdî'nin şiirlerinde özlem duygusu, vatan özlemi, aile ve dost özlemi, geçmişe özlem ve sevgiliye özlem olarak sıralanabilecek dört ana temada yoğunlaşmıştır. Ancak birkaç nadir örnek dışında şair, bu temaları müstakil olarak ele almamıştır. Şair özlem temalı şiirlerinde, söz konusu temaları birbirinden ayırmadan özlemi bütüncül bir yaklaşımla ele almıştır. Ayrıca şairin şiir yeteneğinin gelişmesinde büyük etkisi olan klasik döneme ait okumalarının izlerine, özlemini dile getirdiği şiirlerinde de rastlanmıştır. Özlem şiirleri, Ebû Nuvâs, el-Buhturî ve Abdullâh b. el-Mu'tez gibi şairlerin tarzlarını taklide dayalı şiir anlayışına bağlı olarak klasik dönem şiirinin bazı özellikleri ve izlerini taşımıştır.

el-Bârûdî, özlem şiirlerinde "hastalık" metaforuna sıkça başvurmuştur. Şair bu şiirlerinde kendini hasta, özlemini hastalık ve sılayı da hastalığın dermanı olarak kurgulayarak, çaresizliğini duygusal bir şekilde dışa vurmuştur. Şairin özellikle aile ve dostlara özlem içeren şiirlerinde yoğun bir sitem görülmüştür. Bu durum, özlem duyulan aile ve dostlarının vefasızlıklarından ziyade, haksızlığa uğramanın ezikliğine ve unutulma kaygılarından kaynaklanan hassas ruh haline bağlanmıştır.

Şair, geçmişe özlem temasını işlediği şiirlerinin tümünde gençliğe göndermelerde bulunarak, geçmişini gençliğiyle özdeşleştirmiştir. Hedeflerinin çoğuna genç yaşlarda ulaşarak, hayatının en parlak günlerini gençlik yıllarında yaşaması, bunun ardındaki temel neden olarak görülmüştür.

Kaynakça

'Abbûd, Mârûn. *Ruvvâdu'n-Nahdati'l-Hadîse*. Kâhire: Muessesetu Hindâvî li't-Ta'lîm ve's-Sekâfe, 2011.

Âl Cundî, Edhem. *A'lâmu'l-Edeb ve'l-Fenn*. 2 Cilt. Şam: Matba'atu'l-

İttihâd, 1958.

Bârûdî, Mahmûd Sâmî. *Dîvânu'l-Bârûdî*. thk. 'Alî el-Cârim, Muhammed Şefîk Ma'rûf. Beyrût: Dâru'l-'Avde, 1998.

Buhturî, Ebû Ubâde. *Dîvânu'l-Buhturî*. thk. Hasan Kâmil es-Sîrafî, 5 Cilt. Kâhire: Dâru'l-Ma'ârif, 1963.

Dayf, Şevkî. *el-Edebu'l-Arabiyyu'l-Muâsır fî Mısr*. Kâhire: Dâru'l-Maârif, 1961.

Dekkâk, Ömer. *el-İtticâhu'l-Kavmî fi'ş-Şi'ri'l-'Arabiyyi'l-Hadîs*. Halep: Mektebetu Dâri'ş-Şark, 1963.

Desûkî, Ömer. *fi'l-Edebi'l-Hadîs*. 2 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1964.

Desûkî, Ömer. *Mahmûd Sâmî el-Bârûdî*. Kâhire: Dâru'l-Maârif, 1953.

Fâhûrî, Hannâ. *el-Câmi' fî Târîhi'l-Edebi'l-'Arabî el-Edebu'l-Hadîs*. Beyrût: Dâru'l-Cîl, 1986.

Fîrûzâbâdî, Mecduddîn Muhammed b. Ya'kūb. *el-Meğânimu'l-Mutâbe fî Me'âlimi'l-Mirtâbe*. thk. Hamad el-Câsir. Riyâd: Dâru'l-Yemâme, 1969.

Genç, Mehmet. "İltizâm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/154-158. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.

Hadîdî, Alî. *Mahmûd Sâmî el-Bârûdî: Şâ'iru'n-Nahda*. Kâhire: Mektebetu'l-Anclû el-Mısriyye, 1969.

Hafâcî, Muhammed 'Abdulmun'im. *Dirâsât fi'l-Edebi'l-'Arabiyyi'l-Hadîs ve Medârisih*. Beyrût: Dâru'l-Cîl, 1992.

Heykel, Ahmed. *Tetavvuru'l-Edebi'l-Hadîs fî Mısr: Min Evâili'l-Karni't-Tâsi'a 'Aşere ilâ Kiyâmi'l-Harbi'l-Kubrâ es-Sâniye*. Kâhire: Dâru'l-Ma'ârif, 1994.

Huseyn, Tâhâ. *Taklîd ve Tecdîd*. Birleşik Krallık: Muessesetu Hindâvî, 2017.

İbn Hâni', Ebû Nuvâs el-Hasan. *Dîvânu Ebî Nuvâs*. thk. İskender Âsâf. Kâhire: el-Matba'atu'l-'Umûmiyye, 1898.

İbnu'l-Mu'tez, Abdullâh. *Dîvânu Abdullâh b. el-Mu'tez*. thk. Muh-

yiddîn el-Hayyât. Beyrût: Matba'atu'l-İkbâl, 1913.

İskenderî, Ahmed, 'Anânî, Mustafâ. *el-Vasît fi'l-Edebi'l-'Arabî ve Târîhihî*. Kâhire: Matba'atu'l-Ma'ârif, 1919.

Karaarslan, Nasuhi Ünal. "Mahmûd Sâmî Paşa Bârûdî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 5/90-91. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.

Karaarslan, Nasuhi Ünal. "Şair", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/301-302. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Mihâîl, Sa'd. *Âdâbu'l-'Asr fî Şu'arâi'ş-Şâm ve'l-'Irâk ve Mısr*. Kâhire: Matba'atu'l-'İmrân, ts.

Mucâhid, Zekî Muhammed. *el-A'lâmu'ş-Şarkiyye fi'l-Mie er-Râbi'a 'Aşrate Hicriyye*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1994.

Mûsâ vd., Âmâl. *Min Şu'arâi'l-İhyâ: Ahmed Şevkî, Ma'rûf er-Rusâfî, Muhammed eş-Şâzelî Haznedâr*. Tûnus: el-Munazzamatu'l-'Arabiyyetu li't-Terbiye ve's-Sekâfe ve'l-'Ulûm el-Âleskû, ts.

Mutenebbî, Ebu't-Tayyib. *Dîvânu'l-Mutenebbî*. Beyrût: Dâr Beyrût li't-Tıbâ'a ve'n-Neşr, 1983.

Râfi'î, 'Abdurrahmân. *es-Sevretu'l-'Urâbiyye ve'l-İhtilâlu'l-İncilîzî*. Kâhire: Dâru'l-Ma'ârif, 1983.

Se'âfîn, İbrâhîm. *Medresetu'l-İhyâ ve't-Turâs: Dirâse fî Eseri'ş-Şi'ri'l-'Arabiyyi'l-Kadîm 'Alâ Medreseti'l-İhyâi fî Mısr*. Beyrut: Dâru'l-Endulus, 1981.

Tuzcu, Kemal. "Mısırlı Neo-Klasik Şairler", *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi* 2/5 (2002). 107-126.

Ürün, Ahmet Kazım. *Modern Arap Edebiyatı*. Konya: Çizgi Kitabevi, 2015.

Yanık, Nevzat Hafız. *Mahmûd Sâmî Paşa el-Bârûdî Hayatı, Edebî Kişiliği ve Eserleri*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1991.

Zeydân, Corcî. *Terâcim Meşâhîri'ş-Şark fi'l-Karni't-Tâsi'a 'Aşara*. 2 Cilt. Kâhire: Muessesetu Hindâvî li't-Ta'lîm ve's-Sekâfe, 2011.

The Nostalgia in the Poetry of Maḥmūd Sāmī al-Bārūdī

Summary

The Arabic poetry had many periods in which it drew spotty graphs in terms of power, authenticity and popularity in parallel with the social and political developments experienced by the Arabs throughout history. In the Arabic poetry declined in the periods after ʿAbbāsids, a revival and renewal movement was initiated by the efforts of a group of men of letters, poets, writers and intellectuals, raised in the third quarter of 19th century and under the influence of some political developments in the previous century. Arab literary historians, studying the process of modernization in Arabic literature, have considered the excursion made by Napoleon to Egypt in 1798 as the starting point of modernization period since this increased the areas of interaction between Eastern and Western cultures. With this excursion, a complete change movement began, which would then have an effect on Egypt in every aspect. The Arabic literature was also affected by this movement and entered into a fast renaissance tendency. In this regard, the groups supporting new understandings with the effect of West emerged in modern Arabic poetry. One of this group is the neoclassical movement, led by Maḥmūd Sāmī al-Bārūdī who is considered conservative since he imitated the unique poems of the classical period in terms of form and style but having a modern appearance by subjecting social problems in his poems regarding content and theme.

Al-Bārūdī received a military education in accordance with his family tradition. The most significant breaking point in his life was his exile to Ceylon after participating in the ʿUrābī revolt against the administration of Hidiv Tevfik. The challenging process, he lived in the front lines as a soldier and troubled exile years caused him to see poetry as a safe haven. Difficult conditions of exile, loneliness, sadness on his soul and longing for his home provided the emotional intensity he needed for poetry. The most intensive feeling covering his inner world was naturally nostalgia during this pro-

cess. The poet, beginning to reflect his feelings surrounding his soul on his poems, obtained his success in describing concrete elements in the external world by his poems reflecting his inner world and psychology. It is observed that there is a direct proportion between the poet's nostalgia related poems and his problems. As the severity of the troubles increased, the emotional depth and influence of the poet's nostalgia-themed poems increased.

The poems of al-Bārūdī focus on four main themes which can be ranked as sense of longing, homesickness, longing for family and friends, longing for the past and longing for beloved. However, the poet did not discuss these themes separately apart from some rare examples. The poet discussed these themes in a holistic approach in his missing themed poems.

Al-Bārūdī frequently used the metaphor of "illness". The poet reflected his desperation in an emotional respect by establishing himself as a patient, his nostalgia as an illness and his homeland as the cure for illness. There is an intensive reproach in his poems subjecting especially missing for his family and friends. This was referred to the frustration of being wronged and sensitive psychology originating from the concern of being forgotten rather than the disloyalty of his family and friends being missed. The poet identified his past with his youth by referencing to the youth in all of his poems he subjected the theme of longing for the past. The basic reason for this was considered the fact that he achieved most of his goals at a young age and lived the brightest days of his life in his youth.

Keywords: Arabic language rhetoric, poem, neoclassical, al-Bārūdī, nostalgia.